

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Niina Hiltunen
Hanna Komppula

LAPSEN KUULEMINEN ON LAPSEN ARVOSTAMISTA
Koulutus lasten kuulemisesta perhepäivähoitajille

Opinnäytetyö
Marraskuu 2014

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2014
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
(013) 260 6600

Tekijät
Niina Hiltunen, Hanna Komppula

Nimeke
LAPSEN KUULEMINEN ON LAPSEN ARVOSTAMISTA
Koulutus lasten kuulemisesta perhepäivähoitajille

Toimeksiantaja
Joensuun kaupunki, Reijolan päiväkoti

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kahden Joensuun alueen perhepäivähoitajille koulutusta, jossa käsitellään lasten kuulemistä. Tavoitteena oli hiljaisen tiedon jakaminen perhepäivähoitajien kesken teoretietoon tukeutuen. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys pohjautuu varhaiskasvatuksen laatutekijöihin ja sitä kautta lasten kuulemiseen.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen ja se toteutettiin kehittämistyönä. Kehittämistyötä varten haastateltiin neljää perhepäivähoitajaa. Haastattelujen tulosten perusteella järjestettiin lasten kuulemiseen liittyvä koulutus sekä koottiin sen teoreettiseksi tueksi Vinkkejä lasten kuulemiseen -vihkonen. Koulutus sisälsi Learning Café- ja draamatyöskentelyä liittyen koulutuksen teemaan.

Lapsen kuuleminen on sekä kuuntelemista että lapsen mahdollisuutta vaikuttaa. Keskeistä on, että aikuinen osoittaa kiinnostusta lapsen kertomiin asioihin. Lapsen kuuleminen kasvattaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja saa lapsen tuntemaan itsensä tärkeäksi. Kysyttäessä perhepäivähoitajilta, mitä lasten kuuleminen on, korostui vastauksissa aikuisen läsnäolo ja kuuntelemaan pysähtyminen sekä katsekontakti ja fyysisesti lapsen tasolle laskeutuminen. Perhepäivähoitajat pitivät tärkeänä lasten toiveiden huomioimista sekä valmiiden vaihtoehtojen tarjoamista toiminnan suunnittelussa. Lapsen kuuleminen on hoitajien mukaan myös lapsen tutustumista sekä hänen toimintansa seuraamista ja havainnointia.

Perhepäivähoitajat ja perhepäivähoidon ohjaajat antoivat hyvin positiivista palautetta koulutuksesta. Jatkossa koulutuksen pohjaa sekä vihkosta voisikin käyttää laajemmin perhepäivähoidon ohjauksen välineenä myös muilla alueilla.

Kieli
suomi

Sivuja 44
Liitteet 8
Liitesivumäärä 17

Asiasanat
perhepäivähoito, varhaiskasvatuksen laatu, lasten kuuleminen

THESIS
November 2014
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
FI 80200 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 6600

Authors

Niina Hiltunen, Hanna Komppula

Title

HEARING OF A CHILD MEANS RESPECT

Training for Childminders of Family Day Care about Hearing of Children

Commissioned by the city of Joensuu, the day care centre of Reijola

Abstract

The major aim of this thesis was to produce training about hearing of children. The training was produced for childminders of family day care from two areas of Joensuu. The idea of the training was to share tacit knowledge and base it on theory. The theoretical frame of reference of this thesis is based on quality factors of early childhood education and the hearing of children.

This functional thesis was carried through as development work. For that purpose four childminders of family day care were interviewed. Based on the results of the interviews training about hearing of children was organized. A booklet called Tips on Hearing of Children was also made to serve as a theoretical support for the training. Learning Café and drama were the methods used in the training.

Hearing of children means both listening to the children and giving them an opportunity to have an influence. It is important that the adult is interested in everything the child tells. Hearing of children increases their self-esteem and makes them feel important. When childminders were asked what hearing of children is, the responses emphasized the importance of the adult being present, stopping to listen, having eye contact and physically adapting the level of the child. The childminders thought it was important to consider children's wishes and offer them ready-made alternatives when planning activities. According to the childminders, hearing of children also means getting to know them and following and observing their actions.

Childminders of family day care and their supervisors gave the training very positive feedback. In the future, the base of the training and the booklet could be used as part of the supervision of family day care also in other areas or with another subject.

Language
Finnish

Pages 44
Appendices 8
Pages of Appendices 17

Keywords

family day care, the quality of early childhood education, hearing of children

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Varhaiskasvatus ja varhaiskasvatussuunnitelma	6
2.2	Perhepäivähoito	7
3	Varhaiskasvatuksen laatu	9
3.1	Varhaiskasvatuksen laadun puitetekijät	10
3.2	Varhaiskasvatuksen laadun välilliset tekijät	11
3.3	Varhaiskasvatuksen laadun prosessitekijät	12
3.3.1	Lasten kuuleminen	12
3.3.2	Lapsilähtöisyys	14
3.3.3	Lasten vuorovaikutussuhteet päivähoidossa	15
3.4	Varhaiskasvatuksen laadun vaikuttavuustekijät	16
4	Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt	17
5	Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät	18
5.1	Haastattelu	18
5.2	Lasten haastattelu	19
5.3	Learning Café	20
5.4	Draamatyöskentely	21
6	Opinnäytetyön prosessin kulku	22
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	22
6.2	Kehittämistyön prosessi	23
6.3	Opinnäytetyön kulku	26
6.3.1	Opinnäytetyön aiheen muotoutuminen	26
6.3.2	Perhepäivähoitajien ja lasten haastattelut	27
6.3.3	Tarve koulutukselle	29
6.3.4	Koulutuksen sisällön suunnittelu ja tietopakettien kokoaminen	29
6.3.5	Koulutuksen toteuttaminen	31
6.3.6	Prosessin arviointi	35
7	Pohdinta	37
7.1	Johtopäätökset	37
7.2	Luotettavuus ja eettisyys	39
7.3	Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu	40
7.4	Jatkokehittämisideat	41
	Lähteet	43

Liitteet

Liite 1	Tutkimuslupa
Liite 2	Toimeksiantosopimus
Liite 3	Haastattelurunko, perhepäivähoitajat
Liite 4	Lupa lasten haastatteluun vanhemmilta
Liite 5	Haastattelurunko, lapset
Liite 6	Learning Café
Liite 7	Vinkkejä lasten kuulemiseen -vihkonen
Liite 8	Draamatyöskentely

1 Johdanto

Opinnäytetyömme oli toiminnallinen ja se toteutettiin kehittämistyönä. Sen tarkoituksena oli tuottaa kahden Joensuun alueen perhepäivähoitajille koulutusta lasten kuulemiseen liittyen. Opinnäytetyömme toimeksiantaja oli Joensuun kaupunki. Yhteyshenkilönä ja työelämän edustajana toimi Reijolan päiväkodin johtaja, joka on myös kyseisen alueen perhepäivähoidon ohjaaja.

Koulutuksen tavoitteena oli tehdä näkyväksi perhepäivähoitajilla jo olemassa olevaa hiljaista tietoa ja mahdollistaa sen jakaminen hoitajien kesken. Tämän ajatuksen pohjalta suunnittelimme koulutuksen sisällön toiminnalliseksi ja osallistavaksi sekä keskusteluun kannustavaksi. Kokosimme koulutuksen tueksi myös vihkosen, jossa käsitellään lasten kuulemistä teoretiedon pohjalta. Ajatus koulutuksen järjestämisestä nousi neljän perhepäivähoitajan haastatteluista, jotka toteutimme kartoittaessamme kehittämistyön tarvetta.

Päivähoidolla on suuri vaikutus lapsen oppimiseen ja kehittymiseen, minkä vuoksi laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen on erittäin tärkeää. Laadunhallinnassa on keskeistä se, että jokainen osapuoli saa ilmaista oman mielipiteensä ja niiden pohjalta lähdetään suunnittelemaan kaikille sopivaa arkipäivää perhepäivähoidossa. (Parrila 2002, 199, 221–225.) Teoreettisena viitekehystenä opinnäytetyössämme toimiikin varhaiskasvatuksen laatu ja lähestymme lasten kuulemisen käsitettä sen kautta.

Opinnäytetyöraportissamme määrittelemme ensin varhaiskasvatuksen käsitteen ja kuvailemme, mitä tarkoitetaan varhaiskasvatussuunnitelmalla ja perhepäivähoidolla. Tämän tarkoituksena on kuvata kehittämistyömme ympäristöä. Määrittelemme varhaiskasvatuksen laatua eri laatutekijöiden näkökulmasta ja tässä kohtaa perehdymme myös tarkemmin lasten kuulemisen käsitteeseen. Keskeisten käsitteiden jälkeen esittelemme opinnäytetyössä käytetyt menetelmät. Tätä seuraa koko kehittämisprosessin kuvaus, jossa keskitymme erityisesti koulutukseen ja sen sisältöön. Lopuksi pohdimme kehittämisprosessia sen onnistumisen, eettisyyden sekä oman ammatillisen kasvumme kannalta.

2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on lapsen tasapainoisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen. Suomessa varhaiskasvatusta järjestetään pääsääntöisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa, mutta myös erilaiset avoimet toiminnot ovat kasvattaneet suosiotaan. (Stakes 2005, 11.) Seuraavassa määrittelemme lyhyesti varhaiskasvatuksen ja varhaiskasvatussuunnitelman (vasu) käsitteet. Tarkemmin tarkastelemme perhepäivähoitoa, joka on keskeinen käsite opinnäytetyömme kannalta.

2.1 Varhaiskasvatus ja varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta. Varhaiskasvatus tapahtuu pienten lasten eri elämänpiireissä ja sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus on yhteiskunnan järjestämää, valvomaa ja tukemaa toimintaa, joka koostuu kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa. Keskeisimpiä näistä ovat päiväkodit, perhepäivähoito sekä erilaiset avoimet toiminnot. Varhaiskasvatuspalveluiden tuottajia ovat kunnat, yksityiset palveluntuottajat, seurakunnat sekä järjestöt. (Stakes 2005, 11.)

Nummenmaan (2001, 26) mukaan varhaiskasvatus on merkittävää erityisesti lapsuuden yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kehittymisen kannalta. Soveltaminen on oleellinen osa varhaiskasvatusta: konkreettisia kasvatustilanteita tutkimalla voidaan havaita ja kehittää uusia toimintamalleja, jotka edistävät hyvää kasvatusta. Varhaiskasvatus on pedagogista toimintaa, jota johdattaa lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ja lasten käsittäminen aktiivisina toimijoina. Myös aikuisten välinen, sujuva yhteistyö edesauttaa varhaiskasvatuksen toteutumista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on tehty varhaiskasvatuksen parissa työskentelevän henkilöstön ammatillisen tietoisuuden edistämiseksi. Lisäksi perusteiden tavoitteena on lisätä moniammatillista yhteistyötä lasta ja hänen perhettään tukevien tahojen kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päätavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. (Stakes 2005, 7.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat yhteiskuntamme järjestämän varhaiskasvatuksen kokonaisuutta, mutta jokaisella kunnalla on mahdollisuus soveltaa perusteita kunnan omien tarpeiden mukaan. Kuntien tarpeet voivat erota paljonkin toisistaan, minkä vuoksi on tärkeää tarkentaa kuntakohtaiset strategiset linjaukset varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä. Kunnan täytyy arvioida järjestämänsä varhaiskasvatuksen toteutumista valtakunnallisten perusteiden pohjalta. Tämän myötä kunnan omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee näkyä konkreettiset toimintatavat ja sisällöt varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa. (Stakes 2005, 7–8.)

Joensuun varhaiskasvatussuunnitelma nimeää keskeiseksi tavoitteekseen lapsiperheille suunnattujen palvelujen kehittämisen kokonaisuutena. Kehittämistä kohdennetaan niin varhaiskasvatuksen sisältöön kuin laatuunkin. Joensuun kaupunki toteuttaa varhaiskasvatusta päivähoitona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana sekä yksityisenä päivähoitona. Lisäksi Joensuu tarjoaa tukipalveluita, jotka mahdollistavat lapsen hoitamisen kotona. Joensuun järjestämän varhaiskasvatuksen keskiössä on hyvinvoiva lapsi, jonka kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan yksilöllisesti. (Joensuun kaupunki 2012, 3–6.)

2.2 Perhepäivähoito

Alho-Kiven (2004, 224–225) mukaan perhepäivähoidolla tarkoitetaan yleensä hoitajan kotona tapahtuvaa päivähoitoa. Se voi kuitenkin tapahtua myös hoitolasten kotona tai kolmiperhepäivähoitona. Perhepäivähoitoa toteutetaan nykyisin myös ryhmäperhepäivähoitona, joka muistuttaa enemmän päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa kuin hoitajan kotona toteutettua hoitoa.

Perhepäivähoitajalla saa olla hoidossa yhtä aikaa korkeintaan neljä lasta, hoitajan omat alle kouluikäiset lapset mukaan lukien. Tämän lisäksi perhepäivähoitajalla voi olla hoidossa yksi esiopetuksessa tai perusopetuksessa oleva lapsi. Kahdella hoitajalla voi olla perhepäiväkodissa hoidossa enintään kahdeksan lasta, kolmella hoitajalla kaksitoista. (Asetus lasten päivähoidosta 1973/239.) Perhepäivähoitajalla tulee olla perhepäivähoitajan ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus, kuten lähihoitajan koulutus, kunnan järjestämä perhepäivähoitajakoulutus tai soveltuva täydennyskoulutus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a, 29).

Perhepäivähoidon varhaiskasvatus on osa kunnan varhaiskasvatusta, joten se noudattaa yhteisiä suunnitelmia ja linjauksia. Perhepäivähoidon varhaiskasvatuksessa kuitenkin korostuvat tietyt erityispiirteet. Yhtenä oleellisena erityispiirteenä pidetään vahvaa jäsenyyttä pienessä eri-ikäisten lasten ryhmässä. Lasten eri-ikäisyys tarjoaa toisaalta mahdollisuuden olemassa olevien taitojen vahvistamiseen ja toisaalta uusien taitojen kehittymiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007b, 30.)

Toinen tärkeä erityispiirre perhepäivähoidossa on kasvatuksen kokonaisvaltaisuus. Se on erityisen vahvaa siksi, että perhepäivähoitaja on mukana kaikissa lapsen hoitopäivän tilanteissa. Siten perhepäivähoitajan on mahdollista havainnoida ja ohjata lasta monipuolisesti erilaisissa tilanteissa sekä tukea lapsen havaintoja ja oppimista. Vuorovaikutus lapsen ja perhepäivähoitajan välillä voi muoutua läheiseksi ja monipuoliseksi. Lapsen kiintymyssuhteen rakentumiselle on siis perhepäivähoidossa hyvät mahdollisuudet. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007b, 30.)

Alho-Kiven (2004, 225–227) mukaan muita erityispiirteitä perhepäivähoidossa ovat muun muassa kodinomaisuus, lasten erityistarpeiden huomioiminen, arkipäivän kokonaisvaltaisuus sekä perhepäivähoitajan usein lämmin suhde hoidettavina oleviin lapsiin ja heidän vanhempiinsa. Perhepäivähoitaja vastaa itse kokonaisvaltaisesti kaikista hoitopäivän tehtävistä. Hän toimii hoitajana, kasvattajana, lohduttajana, viihdyttäjänä, keittäjänä ja siistijänä. Tämän vuoksi perhepäivähoitajan päiväjärjestys on melko vakiintunut, mutta se ei ole kuitenkaan yhtä tiukasti suunniteltu kuin päiväkodissa. Perhepäivähoito tarjoaa siis lapselle tutun

ja turvallisen hoitoympäristön, jossa hoitaja yleensä tuntee hoidettavat lapset hyvin.

Heinämäen (2002, 45–46) mukaan perhepäivähoitajien työtehtävät voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: hoito- ja huolenpitotehtävään, kasvatustehtävään sekä yhteistyötehtävään. Hoito- ja huolenpitotehtävä käsittää lasten perushoidon vaipanvaihdosta liikuntaan. Keskeistä on ylläpitää säännöllistä päivärytmiä, johon sisältyvät ruokailut, ulkoilu ja liikunta, lepo sekä vaatetuksesta ja hygieniasta huolehtiminen. Perushoidon toteutuminen luo lapselle turvallisen tunteen. Kasvatustehtävään liittyy valtakunnallisia kasvatustavoitteita mukaileva työskentely, kodin kasvatustyön tukeminen sekä jokaisen lapsen yksilöllisen kasvun tukeminen kokonaisvaltaisesti.

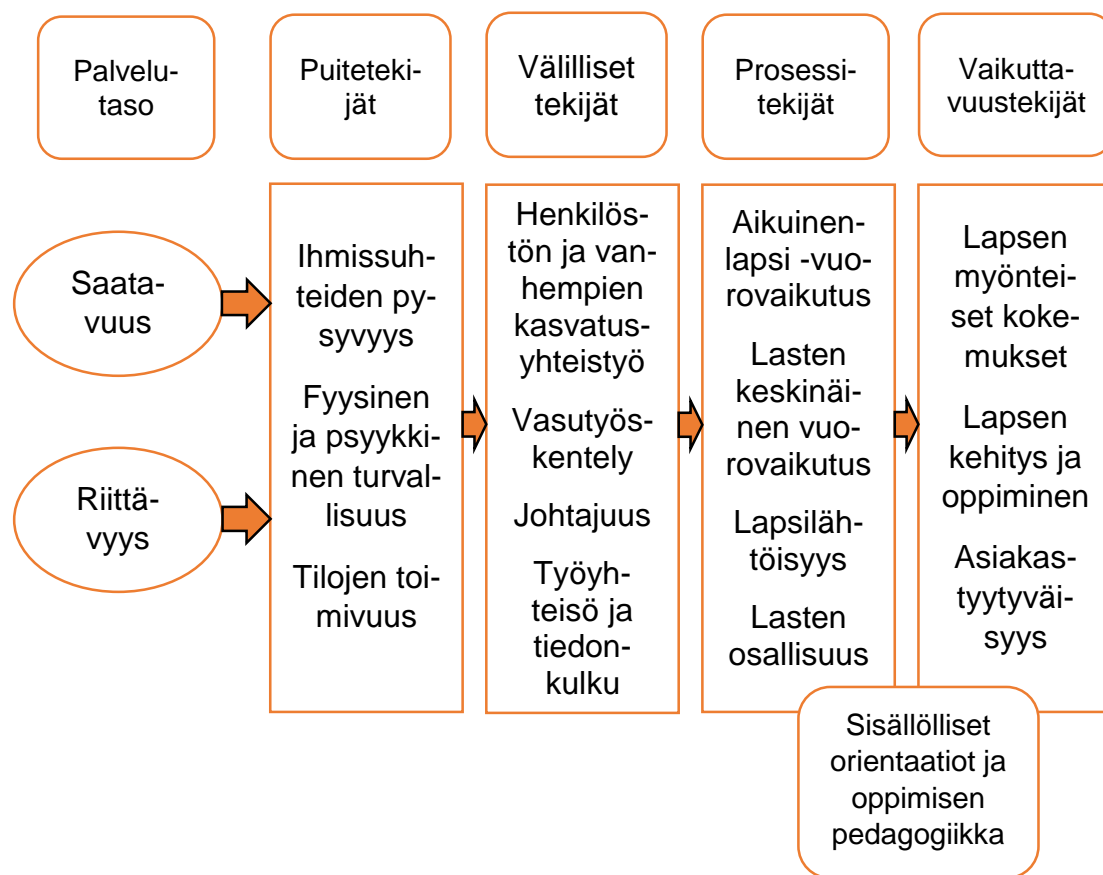
Yhteistyötehtävä sisältää vanhempien ja lasten kanssa tehtävän yhteistyön lisäksi suhteen perhepäivähoidon ohjaajaan sekä muihin oman alueen perhepäivähoitajiin. Perhepäivähoitajalla on vastuu vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä: hänen tehtävänä on tiedottaa vanhempia lasta koskevista asioista sekä hoitopaikan käytännöistä. Keskeistä on luottamussuhde perhepäivähoitajan ja vanhempien välillä. Myös luottamus omaan esimieheen eli perhepäivähoidon ohjaajaan on tärkeää. Hänen kanssaan perhepäivähoitaja voi keskustella esimerkiksi työn kehittämisestä tai omista voimavaroistaan. (Heinämäki 2002, 46–48.)

Joensuussa perhepäivähoitoa on tarjolla sekä kunnallisena että yksityisenä palveluna. Kunnallisesta perhepäivähoidosta vastaavat alueelliset perhepäivähoidon ohjaajat ja yksityisestä yksityisen päivähoidon valvojat. Perhepäivähoitoa toteutetaan hoitajien kodeissa sekä ryhmäperhepäivähoitona eri-ikäisten lasten pienryhmissä. (Joensuun kaupunki 2012.)

3 Varhaiskasvatuksen laatu

Hujalan ja Fonsénin (2012, 317–323) mukaan varhaiskasvatuksen laatua voidaan arvioida eri laatutekijöiden kautta (kuviot 1). Laatutekijöitä ovat puitetekijät,

välilliset tekijät, kasvatukseen liittyvät tekijät ja vaikuttavuustekijät. Lähtökohtana näille laatuksiteereille on lakisääteinen vaatimus päivähoiton saatavuudesta ja riittävydestä. Laatutekijöiden nähdään riippuvan toisistaan: edellytyksenä laadukkaille vaikutuksille eli vaikuttavuustekijöille on laadukas kasvatukseen. Kasvatukseen taas ohjautuu välillisistä tekijöistä ja on puitetekijöiden säätelemä. Laatutekijät yhdessä muodostavat kokonaisvaltaisen laadunarvioinnin kehyksen, mutta niitä voidaan myös tarkastella erikseen.

Kuvio 1. Päivähoidon laadunarviointimalli (Hujala & Fonsén 2012, 317.)

3.1 Varhaiskasvatuksen laadun puitetekijät

Tärkeä puitetekijä varhaiskasvatuksessa on pysyvä, vaihtumaton hoitosuhde. Sen myötä aikuinen oppii ymmärtämään paremmin pienen lapsen tapaa ilmaista itseään ja siten myös reagoimaan ja vastaamaan lapsen tarpeisiin herkemmin.

Lapsi myös ottaa huomattavasti enemmän kontaktia pysyviin aikuisiin kuin väliaikaisiin työntekijöihin ja ilmaisee pysyvän hoitajan luo jäädessään tunteitaan myönteisemmin. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007,164.)

Hujalan ym. (2007, 163) mukaan lapsiryhmän koko ja aikuisten määrä suhteessa lasten määrään ovat erittäin oleellisia laadun määrittäjiä. Nämä vaikuttavat muun muassa lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä tapoihin leikkiä. Näillä tekijöillä on vaikutusta myös siihen, miten turvalliseksi lapset tuntevat olonsa päivähoidossa. Hoitoon on usein helpompi jäädä ja siellä on helpompi tuoda omia ajatuksiaan esille, kun aikuiset ovat helposti saatavilla ja ryhmä on pieni. Toisaalta nämä tekijät vaikuttavat myös aikuisten tapaan toimia. Jos lapsiryhmä on hyvin suuri tai aikuisia on lasten määrään nähden vähän, aikuinen voi joutua keskittymään enemmän ryhmän valvontaan. Jos lapsiryhmä taas on pieni tai aikuisia on enemmän, aikuisilla on paremmat mahdollisuudet osallistua itse toimintaan.

3.2 Varhaiskasvatuksen laadun välilliset tekijät

Vanhempien ja päivähoidon välinen yhteistyö on Hujalan ym. (2007, 164–165) mukaan oleellinen välillisesti ohjaava laatutekijä. Tärkeää tässä yhteistyössä on kodin ja päivähoidon kasvatuksen keskinäinen integraatio. Tällä tarkoitetaan sitä, että kodin ja päivähoidon kasvatusta muodostaisivat ajatuksiltaan ja kasvatuskäytännöiltään saumattoman kokonaisuuden. Vanhempien kuuleminen ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lisääminen ovat avaintekijöitä päivähoidon laadun kannalta, sillä päivähoitokasvatuksen tavoitteena on lasten yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukeminen yhdessä vanhempien kanssa.

Välillisiä tekijöitä ovat myös henkilöstön koulutus, työkokemus ja ammatillinen kasvu sekä johtajuuteen ja työyhteisöön liittyvät tekijät. Erityisesti henkilöstön keskinäinen yhteistyö on tärkeä välillisesti ohjaava laatutekijä: vaikka aikuisten määrä suhteessa lasten lukumäärään olisi korkea, lapsilähtöinen toiminta ja lasten keskinäinen vuorovaikutus lisääntyy vain silloin, kun työyhteisön jäsenet ovat yksimielisiä työn tavoitteista ja menetelmistä. (Hujala ym. 2007, 164–165.)

3.3 Varhaiskasvatuksen laadun prosessitekijät

Puitetekijät ja välilliset tekijät ovat siis laadukkaan varhaiskasvatuksen edellytyksiä. Yksin ne eivät kuitenkaan voi taata varhaiskasvatuksen laatua. Varhaiskasvatuksen laadun ydin onkin kasvatusprosessissa, jota puitetekijät ja välilliset tekijät säätelevät. Tavoitteena on siis tukea niitä prosesseja, jotka edistävät lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Hujala ym. 2007, 165.) Lapsilähtöisyys sekä lapsen vuorovaikutussuhteet päivähoitossa ovat lasten kuulemisen kannalta oleellisia varhaiskasvatuksen laadun prosessitekijöitä. Seuraavissa luvuissa määritellään tarkemmin lasten kuulemisen käsitettä sekä edellä mainittuja prosessitekijöitä.

3.3.1 Lasten kuuleminen

Karilan (2013, 26–27) mukaan lapsi omine sisäisine ajatuksineen, tunteineen ja kiinnostuksen kohteineen on keskiössä päivähoiton toiminnassa. Lasten kuulemisesta onkin tullut oleellinen osa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa ja sen toiminnan vaatimuksia. Lapsi nähdään itseohjautuvana ja reflektiivisenä toimijana, joka pystyy suunnittelemaan ja pohtimaan omaa toimintaansa sekä tunnistamaan ja tiedostamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Lapsen kokonaisvaltainen havainnointi on tärkeä lähtökohta pedagogisessa suunnittelussa.

Lapsen kuuleminen on sekä kuuntelemista että lapsen mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihinsa. Keskeistä on, että aikuinen osoittaa kiinnostusta lapsen kertomiin asioihin. (Turtiainen 2001, 56.) Lapsen kuunteleminen on lapsen arvostamista. Kun lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta niin, että häneen on todella keskitytty ja hänelle myös kerrotaan asioita, kasvattaa se myönteistä minäkuvaa. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen. 2008, 61.) Myös osallistuminen liittyy vahvasti lasten kuulemiseen. Sen lisäksi, että ollaan mukana jossain toiminnassa, osallistutaan sen kaikkiin vaiheisiin suunnittelusta toteutukseen. (Turtiainen 2001, 56.)

Lapsen tulee antaa kertoa asiansa omin sanoin, joten kuuntelemiselle tulee varata tarpeeksi aikaa. Jotta lapsi tulee kokonaisvaltaisesti kuulluksi, hänen tulee saada kertoa omia mielipiteitään niin kotona kuin muissakin ympäristöissä, kuten päivähoitossa. (Turtiainen 2001, 56.) Aikuisen on helpompi tavoittaa lapsen näkemykset, jos hän pääsee lapsen kanssa samalle aaltopituudelle. Päiväkotikulttuurissamme käy helposti niin, että aikuiset tuovat esiin omia ajatuksiaan, mutta eivät kuule lasten ajatuksia. Lasten kuuleminen edistää lasten osallisuutta ja se voi haastaa aikuiset kyseenalaistamaan omia totuttuja toiminta- ja ajattelutapojaan sekä etsimään uusia tapoja niiden tilalle. (Turja 2004, 9–11.)

Lasten kuulemisen tulisi olla päivittäistä ja jatkuvaa. Lasten tulee antaa tuoda mielipiteitään esille ryhmässä, mutta myös aikuisen ja lapsen välinen kahdenkeskinen aika on tärkeää. Jokainen lapsi on erilainen: toisille voi olla helpompaa kertoa oma näkökantansa isommassa porukassa, kun taas hiljaisempi lapsi uskaltaa kertoa ajatuksiaan vain aikuiselle. (Turtiainen 2001, 58.) Oman mielipiteen muodostaminen ja sen sanominen vaativat lapselta totuttelua. Esimerkiksi haastattelutilanteet voivat tuntua lapsesta aluksi omituisilta. Usein lapset kuitenkin pitävät yksilöllisestä huomiosta, jota he saavat keskustelun aikana. (Turja 2004, 11.)

Turjan (2004, 11–12) mukaan lapsen tarpeista, kokemuksista ja intresseistä voidaan hankkia tietoa monin eri tavoin. On olemassa suoria ja epäsuoria tiedonhankintatapoja. Suoriin menetelmiin kuuluvat lasten haastattelut ja heidän keskustelujensa seuraaminen. Epäsuoriin kuuluvat muiden tekemät arviot lapsen kokemuksista. Näiden väliin sijoittuu lapsen havainnointiin perustuvat arviot ja menetelmät, joissa lapsi muistelee kokemuksiaan jälkikäteen.

Lapsilähtöistä tietoa tavoittelevissa menetelmissä tietoa hankitaan mahdollisimman suoraan lapselta itseltään. Aikuisen tulee välttää jäsentämistä tietoa etukäteen sekä pyrkiä tietoisesti sulkemaan pois omat ennakkokäsityksensä. (Turja 2004, 11–12.) Arjessa tapahtuvan jutustelun lisäksi lasten kanssa voi siis käyttää erilaisia kuulemisen keinoja. Lapsia voi esimerkiksi saduttaa tai he voivat piirtää itselleen tärkeistä asioista. Tällöin aikuinen voi saada saduista ja piirustuksista uutta tietoa lapsen ajatuksista ja mielipiteistä. (Turtiainen 2001, 58.)

Turtiaisen (2001, 57–58) mukaan erityisesti päivähoitossa lasten kuulemista rajaavat käytettävissä olevat resurssit ja erilaiset toimintalinjaukset. Keskeistä lasten kuulemisessa on aikuisen tahto kuunnella ja kiinnostus lapsen kertomia asioita kohtaan. Aikuisen tulee olla valmis muuttamaan toimintatapojaan siihen suuntaan, että lapsen kuuleminen toteutuu mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Luonnollisesti esimerkiksi erilaiset opetussuunnitelmat antavat raamit toiminnalle, mutta työ ei kuitenkaan saa olla pelkästään linjausten mukaan kulkemista. Lapselle tulisi antaa aikaa ajatella ja keksiä omia vaihtoehtoja aikuisten antamien valmiiden vaihtoehtojen sijaan.

3.3.2 Lapsilähtöisyys

Hujalan ym. (2007, 56) mukaan perusajatuksena lapsilähtöisyydessä on kasvatuskäytäntöjen rakentaminen jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita vastaaviksi. Lapsilähtöisessä kasvatuksessa kasvatusprosessin tavoitteet, sisällöt ja menetelmät lähtevät lapsesta. Kasvatusta suunniteltaessa keskiössä on lapsi omassa sosiokulttuurisessa kontekstissaan. Tällöin kasvattajan pääasiallisena tehtävänä on havainnoida ja kuunnella lasta sekä tutustua tämän elämään kokonaisuudessaan. Lapsen yksilöllisyyden ja elämän ympäristöjen ymmärtäminen mahdollistuu vanhempien ja muiden lapselle tärkeiden ihmisten kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Lapsilähtöisyydessä korostuu käsitys lapsesta aktiivisena toimijana ja oppijana. Aikuinen ei saa tarjota lapselle valmiita oppimiskokemuksia, vaan lapsen tulee löytää niitä itse, sillä oppimisen säätelijänä toimii aina kasvattajan sijaan lapsi itse. Aikuisen tulee siis antaa tilaa lapsen oman oppimisprosessin muotoutumiselle. Kasvattajan tulee huomioida lapsi ja hänen tarpeensa yksilöllisesti. Tämä onnistuu havainnoimalla ja kuuntelemalla lasta sekä tutustumalla häneen. (Hujala ym. 2007, 55.)

Lapsilähtöisessä työtavassa keskeiset piirteet ovat siis lapsen aktiivisuus ja oppiminen oman toiminnan kautta. Oleellista on, että opeteltavat asiat liitetään las-

ten mielestä merkityksellisiin ja mielekkäisiin arkipäivän toimintoihin. Mielenkiinnonkohteet ja vahvuudet toimivat oppimiseen motivoivina tekijöinä. Keskiössä on nimenomaan lapsen tarpeita vastaava toiminta ja kaiken perustana on leikki. (Viitala 2006, 107–110.) Jotta toiminta vastaisi lapsen tarpeita, on kasvattajan tehtävänä huolehtia siitä, etteivät toiminnot ja leikit ole liian helppoja tai liian vaikeita. Lapsen kehitystä edistää sellainen toiminta, joka tapahtuu lähikehityksen vyöhykkeellä. Tämä kuvastaa toimintoja, jotka ovat juuri kehittymäisillään: lapsi ei pysty suoriutumaan lähikehityksen vyöhykkeen toiminnoista vielä itsenäisesti, mutta suoriutuu niistä aikuisen tukemana. (Hujala ym. 2007, 166, 49.)

Viitalan (2006, 108) mukaan tärkeänä tavoitteena tulisi pitää lapsen mahdollisimman itsenäistä selviytymistä arjen toiminnoissa niin, että lapsi itse on suoriutumiseensa tyytyväinen. Aikuinen saattaa huomaamattaan rajoittaa lapsen aloitekykyä liialla ohjaamisella ja korjaamisella, mikä voi tuottaa lapselle epäonnistumisen kokemuksia. Nämä heikentävät lapsen itsetuntoa ja voivat johtaa luovuttamiseen tai alisuoriutumiseen. Omien valintojen tekeminen ja onnistumisen kokemukset ovat ensisijaisen tärkeitä lapsen myönteisen minäkuvan kehittymisen kannalta.

3.3.3 Lasten vuorovaikutussuhteet päivähoitossa

Hujalan ym. (2007, 166) mukaan aikuisen ja lapsen vuorovaikutus sisältää tekijöitä, jotka luovat pohjaa myönteiselle kehitykselle. Näitä tekijöitä ovat kommunikaatio, tunteiden osoittaminen ja herkkyys reagoida lapsen tarpeisiin. Tekijöillä on positiivinen vaikutus erityisesti älylliseen ja kielelliseen kehitykseen. Tekijät johtavat positiiviseen kiintymykseen, mikä taas mahdollistaa oppimisen tutkimalla ympäristöä aikuisen tukemana.

Lapsi voi tulla kysymään aikuiselta asioita, jotka tuntuvat aikuisesta turhilta tai toisaalta niin vaikeilta, ettei niihin osaa vastata. Näissä tilanteissa on tärkeää huomata, ettei tärkeintä ole oikean vastauksen kertominen, vaan yhdessä pohtiminen ja vuorovaikutuksessa oleminen. Ryhtymällä pohtimaan ja ihmettelemään yhdessä lapsen kanssa voidaan tukea lasta ja osoittaa, että hänen ajatuksensa

ovat tärkeitä. Lapsen kannustaminen itsenäiseen ajatteluun lisää hänen luottamustaan omaan harkintaansa sekä pohdintojensa tuloksiin. (Cacciatore ym. 2008, 58.)

Kasvattajan on tärkeää ymmärtää lasten osallisuuden kehityksen sekä lasten keskinäisen vuorovaikutuksen dynamiikka (Rasku-Puttonen 2006, 113). Lasten keskinäinen vuorovaikutus on tärkeää sekä heidän ajattelunsa että sosiaalisten taitojensa kehittymisen kannalta. Lapsiryhmässä syntyy erimielisyyksiä ja väitteilyä, mikä antaa lapsille mahdollisuuden tutustua erilaisiin näkökulmiin ja oppia perustelemaan omia näkemyksiään. (Hujala ym. 2007, 166.)

Toimijuus yhteisöissä vahvistuu osallisuuden kokemusten kautta. Kokemus kuuluksi tulemisen ja osallistumisen merkityksestä alkaa kehittyä jo hyvin aikaisin, minkä vuoksi erityisesti pienten lasten kohdalla kasvuympäristön merkitys on hyvin suuri. Lapsi oppii sosiaalisten suhteiden kautta taitoja, joita tarvitaan osallisuuden kehittämiseksi. (Rasku-Puttonen 2006, 113.) Näitä taitoja ovat muun muassa kognitiiviset ja kielelliset taidot, joiden oppiminen alkaa vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa jo hyvin varhaisessa vaiheessa (Hujala ym. 2007, 62). Kasvattajan on hyvin tärkeää luoda puitteet näiden taitojen oppimiselle myös päivähoitossa (Rasku-Puttonen 2006, 113).

3.4 Varhaiskasvatuksen laadun vaikuttavuustekijät

Hujalan ym. (2007, 167) mukaan lapsen myönteiset kokemukset ovat ensisijaisen tärkeä vaikuttavuustekijä varhaiskasvatuksen laadussa. Varhaiskasvatuksen prosessitekijöiden toimivuus ja laadukkuus ovat edellytyksiä lapsen tyytyväisyydelle ja onnellisuudelle. Hyvin pitkälti onkin niin, että lapsen myönteiset kokemukset ovat yhtä kuin laatu päivähoitossa, sillä ne johtavat lapsen myönteiseen kehittymiseen. Oppimisen on todettu olevan tehokkainta silloin, kun lapsi on onnellisessa ja emotionaalisesti positiivisessa ympäristössä. Tällöin vuorovaikutus ja kaikenlainen kommunikaatio on tehokkaampaa ja runsaampaa.

Myös vanhempien tyytyväisyys päivähoitoa kohtaan kuuluu vaikuttavuustekijöihin, sillä vanhemmat nähdään asiakkaina, joiden näkökulmat ohjaavat heidän päivähoitovalintojaan. Päivähoidon laatua pidetään myös toisaalta subjektiivisena ja dynaamisena käsitteenä, jolloin laatua määriteltäessä kaikkien osapuolten näkemykset ovat tärkeitä. (Hujala 2007, 168–169.)

4 Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Tiia Hiissan (2010) Pro gradu -tutkielmassa selvitettiin lapsilähtöisen kasvatuksen toteutumista kahdessa päiväkodissa sekä etsittiin lapsilähtöistä kasvatusta tukevia käytäntöjä ja toimintamalleja. Tutkimuksen mukaan päiväkodeissa toimittiin varsin lapsilähtöisesti. Tapaukset havainnollistivat erittäin hyvin, kuinka lapsilähtöisyyden teoria voi varhaiskasvatuksen arjen käytännöissä toimia.

Tärkeää lapsilähtöisyydessä on lapsen äänen kuunteleminen, lapsen näkemysten ja ajatusten arvostaminen sekä lapsen aktiivisen roolin mahdollistaminen. Nämä nousivat erityisesti esiin myös molempien tutkimustapausten myötä. Lasten äänen esilletuloa sekä lapsen omaehtoisen toiminnan mahdollistamista pyrittiin päiväkodeissa tukemaan monin eri tavoin. Keskeisimpinä lapsilähtöisinä toimintamalleina tai käytäntöinä tutkimuksessa nousivat esiin vapaa leikki, lasten kokoukset, projektitoiminta, pienryhmätoiminta, taidekasvatus, sadutus sekä dokumentointi. (Hiissa 2010.)

Päivi Jääskeläisen ja Janika Ahokkaan (2007) opinnäytetyössä on tutkittu perhepäivähoitolaisten näkemyksiä ja toiveita varhaiskasvatusympäristöstään. Tutkimus on osa Kontiolahden kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa. Kyseessä oli laadullinen tutkimus, jossa tutkimusmenetelminä käytettiin maalausta, haastatteluja ja osallistavaa havainnointia. Lisäksi lapset olivat valokuvanneet ja kertoneet ottamistaan kuvista. Tulosten mukaan tärkeimmiksi lasten näkemyksiksi ja toiveiksi nousivat leikkiverit, ikä- ja kehitystasolle sopivat leikit ja lelut sekä varhaiskasvatusympäristön esteettisyys.

Saimme kyseisistä töistä näkökulmaa siihen, millaista teoriaperustaa käsitteen ”lasten kuuleminen” ympärille rakentuu. Suoranaisesti työt eivät kerro lasten kuulemisesta perhepäivähoidossa, mutta saimme niistä ideoita siihen, mistä näkökulmasta tarkastelisimme sitä itse. Lapsilähtöisyys nousi vahvasti esille molemmissa töissä ja ryhdyimmekin hakemaan teoriatietoa aiheesta. Ahokkaan ja Jääskeläisen (2007) opinnäytetyöstä saimme myös vinkkejä siihen, mistä hakea teoriatietoa erityisesti perhepäivähoitoon liittyen. Lisäksi saimme näkökulmia lasten kuulemisen menetelmiin.

5 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyössä käyttämämme menetelmät teorian pohjalta. Haastattelimme perhepäivähoitajia sekä heidän hoitolapsiaan kehittämistyön kartoitusvaiheessa. Perhepäivähoitajien haastattelujen tarkoituksena oli selvittää heidän näkemyksiään lasten kuulemisesta. Lisäksi haastatteluissa kysyttiin, missä muodossa perhepäivähoitajat haluaisivat saada lisätietoa lasten kuulemisesta. Lasten haastattelujen tarkoituksena oli kartoittaa heidän kokemuksiaan kuulluksi tulemisesta perhepäivähoidossa. Learning Café ja draamatyökentely puolestaan olivat osallistavia menetelmiä, joita käytimme koulutuksessa. Learning Café:n tavoitteena oli jakaa hiljaista tietoa perhepäivähoitajien kesken ja draaman avulla etsittiin ratkaisuja haastaviin arjen tilanteisiin.

5.1 Haastattelu

Haastattelu on hyvin yleinen tiedonkeruumenetelmä, sillä se sopii joustavuutensa ansiosta useisiin erilaisiin tutkimuskohteisiin. Haastattelijan ja haastateltavan välillä on vuorovaikutussuhde, jossa kommunikoinnin välineinä toimivat niin kieli kuin nonverbaalinen viestintä. Haastattelun tarkoituksena on tuoda esille haastateltavan kokemuksia, ajatuksia ja tunteita. Haastattelulla on aina ennalta määritelty tavoite ja sen tarkoituksena on kerätä tietoa jostain tietystä asiasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34, 41–42.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2002, 47–48) mukaan teemahaastattelussa haastattelija on valinnut etukäteen tietyt teemat, joista hän haluaa saada lisätietoa. Teemahaastattelusta käytetään myös nimitystä puolistrukturoitu haastattelu. Vaikka teemat ovat jo etukäteen tiedossa, haastattelukysymyksistä ollaan valmiita joustamaan haastattelutilanteessa. Haastattelija voi miettiä etukäteen apukysymyksiä, mutta itse tilanteessa kysymysten muoto ja järjestys voivat muuttua paljonkin.

Teemahaastattelussa teemojen tulisi olla väljiä, jotta haastattelusta tulisi esille mahdollisimman paljon tietoa ja erilaisia tutkimuskohteeseen liittyviä ilmiöitä. Haastattelua toteutettaessa tulee huomioida monia asioita, kuten haastattelun ajankohta ja paikka, jossa haastattelu tehdään. Teemahaastattelussa tarvitaan hyvä ja luottamuksellinen kontakti haastateltavaan, joten haastatteluympäristön tulee olla tarpeeksi rauhallinen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66–67, 73–74.)

5.2 Lasten haastattelu

Turjan (2004, 21, 29) mukaan lapsen haastattelemisessa tulisi pyrkiä keskustelemaan sävyyn, ja hänelle pitäisi myös antaa tarpeeksi aikaa ajatella ja muotoilla mielipiteitään. Lapsen on helpompi vastata mahdollisimman konkreettisiin kysymyksiin. Hänen pitää antaa kertoa asioista mahdollisimman vapaasti, ja hän saa myös välillä poiketa aiheesta. Se luo keskustelunomaisen ilmapiirin ja antaa tietoa, joka voi olla lapsen ymmärtämisen kannalta merkittävää. Aikuisen tulee kiinnittää haastattelussa huomiota omiin tietoihin ja tiedostamattomiin asenteisiinsa ja toimintatapoihinsa. Oikeanlainen asenne auttaa aikuista oppimaan lapsilta. Lapselle haastattelut opettavat itsensä ilmaisemista. Lapsi myös oppii ymmärtämään, että hänen mielipidettään arvostetaan ja hän voi vaikuttaa asioihin puhumalla.

Haastattelun voi tehdä esimerkiksi niin, että siinä käytetään erilaisia kuvakortteja, jotka esittävät toimintatilanteita, kuten leikkejä ja perushoitoa. Kuvat auttavat aikuista ja lasta suuntautumaan yhteiseen keskusteluaiheeseen. (Turja 2004, 18.) Lapsia haastateltaessa voidaan käyttää apuna myös esimerkiksi pehmoleluja:

pehmolelu voi toimia haastattelussa puheenvuoron antajana. Pehmolelua voidaan käyttää haastattelujen yhteydessä myös draaman keinoin: esimerkiksi ystävyys-suhteista puhuttaessa voidaan pohtia, millaisia asioita pehmolelun tulisi tehdä saadakseen ystäviä tullessaan uutena luokkaan tai ryhmään. (Roberts-Holmes 2011, 159.)

5.3 Learning Café

Learning café, suomenkieliseltä termiltään oppimiskahvila, on kehitetty Juanita Brownin World Café -menetelmästä. Learning Café on menetelmä, jonka tarkoituksena on muuttaa yksilöllinen tieto kollektiiviseksi ymmärrykseksi. Menetelmän tavoitteena on jakaa tietoa sekä edistää avoimuutta, kuuntelemista ja erilaisten näkökulmien huomioimista. Menetelmä mahdollistaa tiedon tuottamisen yhdessä. Pääperiaatteena on hyödyntää jokaisen osallistujan luovuutta, tietoa ja viisautta, jotta voidaan löytää ratkaisuja ja uusia toimintatapoja käsiteltävään teemaan. Tarkoituksena on luoda uusia ideoita sekä yhteisiä näkemyksiä osaamisen kehittämiseksi. (Laaksonen, Koskinen & Salminen 2011, 39.)

Käytännössä Learning Café:ssa toimitaan niin, että osallistujat jaetaan pienempiin ryhmiin ja ryhmät istuvat kahvilatyypillisesti pöytien ympärillä. Jokaiseen pöytään jaetaan suuri paperi, jossa on päivän aiheeseen liittyvä kysymys. Osallistujien tehtävänä on vastata kysymykseen kirjoittaen ja piirtäen ajatuksiaan ja ideoitaan paperille. Sovitun ajan kuluttua kaikki ryhmät vaihtavat pöytiä. Jokaisesta ryhmästä on valittu assistentti, joka pysyy koko ajan saman paperin äärellä. Assistentin tehtävänä on kertoa lyhyesti, mitä edellinen ryhmä on keskustellut, jonka jälkeen uusi ryhmä jatkaa kehittämistä ja keskustelua. Näin jatketaan, kunnes kaikki ryhmät ovat olleet jokaisen paperin äärellä. Lopuksi assistentit kertovat kaikille pöytäryhmänsä tiivistämät ajatukset ja tämän jälkeen keskustelua jatketaan koko ryhmän kesken. (Laaksonen ym. 2011, 40–41.)

Jotta Learning Café onnistuisi mahdollisimman hyvin, tulee järjestäjän olla perehtynyt menetelmän toteutukseen ja tavoitteisiin. Erityisen tärkeää on kysymysten asettelu keskustelua herättäviksi ja aihetta palveleviksi. Ideana on osallistujien

sitoutuminen keskustelemaan aiheesta, josta heillä on henkilökohtaista kokemusta. Learning Café on monipuolisesti sovellettava, aktivoiva ja osallistava opetusmenetelmä. Ryhmän kokemuksia ja näkökulmia hyödyntämällä oppiminen on monipuolista ja täysin erilaista kuin itsenäinen perehtyminen aiheeseen. Learning Café:lla voidaan saavuttaa reflektiivistä oppimista, jonka painopisteinä ovat tutkiminen, tiedon rakentaminen ja ongelmanratkaisu. Oppijat peilaavat aikaisempaa tietoaan ja kokemuksiaan uuteen tietoon ja havaintoihinsa sekä reflektovat samalla, kuinka uutta tietoa voisi hyödyntää heidän omissa tilanteissaan. (Laaksonen ym. 2011, 45–47, 41.)

5.4 Draamatyöskentely

Heikkisen (2005, 37) mukaan draamatyöskentelyssä oppiminen tapahtuu kokemuksen kautta. Käsiteltävää aihetta tarkastellaan leikin, näyttelemisen, keskustelun ja ilmaisun avulla. Oppimisen voidaan nähdä tapahtuvan syklisesti: ensin saadaan kokemuksia eri aistien kautta, seuraavaksi reflektoidaan eli pohditaan ja arvioidaan kokemusta. Lopuksi oppimiskokemukset käsitteellistetään, mikä johtaa uusiin aistihavaintoihin. Tällaisen oppimisen päämääränä on laajentaa omaa ymmärrystään sekä muuttaa omia asenteitaan. Omia oppimiskokemuksia on analysoitava, esimerkiksi keskustelemalla niistä muiden kanssa. Näin oppimista tapahtuu kokonaisvaltaisesti. Pelkkä osallistuminen johonkin toimintaan ei siis riitä.

Draamassa opitaan leikkisyyden kautta, sillä se lisää osallistujien tahtoa tutkimiseen ja uuden oppimiseen. Lisäksi kokeilemalla useita rooleja voidaan perehtyä erilaisiin tunteisiin, ajatuksiin ja asenteisiin. Draamatyöskentelyssä on keskeistä kokeilla sellaista roolia, joka poikkeaa omasta arkielämästä. Tällöin ajatusmaailma laajenee ja asioita tulee katsottua eri näkökulmasta, mikä puolestaan lisää ymmärrystä muita ihmisiä ja heidän toimintaansa kohtaan. Lisäksi draamatyöskentely auttaa oppimaan uusia asioita itsestä. Draamatyöskentely voi parantaa itsetuntemusta sekä kehittää ongelmanratkaisutaitoja. Draaman avulla voi tehdä

jotain sellaista, mitä ei ole mahdollista toteuttaa arkielämässä. Tällöin voi turvallisesti kokeilla vaihtoehtoisia tapoja suhtautua ongelmatilanteisiin ja mahdollisesti löytää uusia ratkaisuja ja toimintatapoja. (Heikkinen 2005, 33, 38–39.)

6 Opinnäytetyön prosessin kulku

Opinnäytetyömme on toiminnallinen ja toteutimme sen kehittämistyönä. Tässä luvussa määrittelemme ensin toiminnallisen opinnäytetyön käsitettä, minkä jälkeen avaamme kehittämisprosessiamme Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2014) tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin malliin pohjautuen.

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö toteutetaan käytännön tilanteissa ja sen tavoitteena on ohjeistaa, opastaa tai järjestää toimintaa. Keskeistä toiminnallisessa opinnäytetyössä on käytännön ja teorian yhdistäminen. Opinnäytetyön tuotos on aina jokin konkreettista, esimerkiksi opasvihkonen tai jokin tapahtuma. Vaikka tutkimusmenetelmillä on toiminnallisessa opinnäytetyössä virallista tutkimusta väljempi merkitys, tiedonkeruumenetelmät ovat suunnilleen samat. Valmiita tutkimusmenetelmiä käytetään lähinnä perustasolla, sillä opinnäytetyölle varatut resurssit eivät useimmiten ole riittävät kovinkaan laajalle tutkimukselle. (Vilka & Airaksinen 2003, 9, 51, 57.)

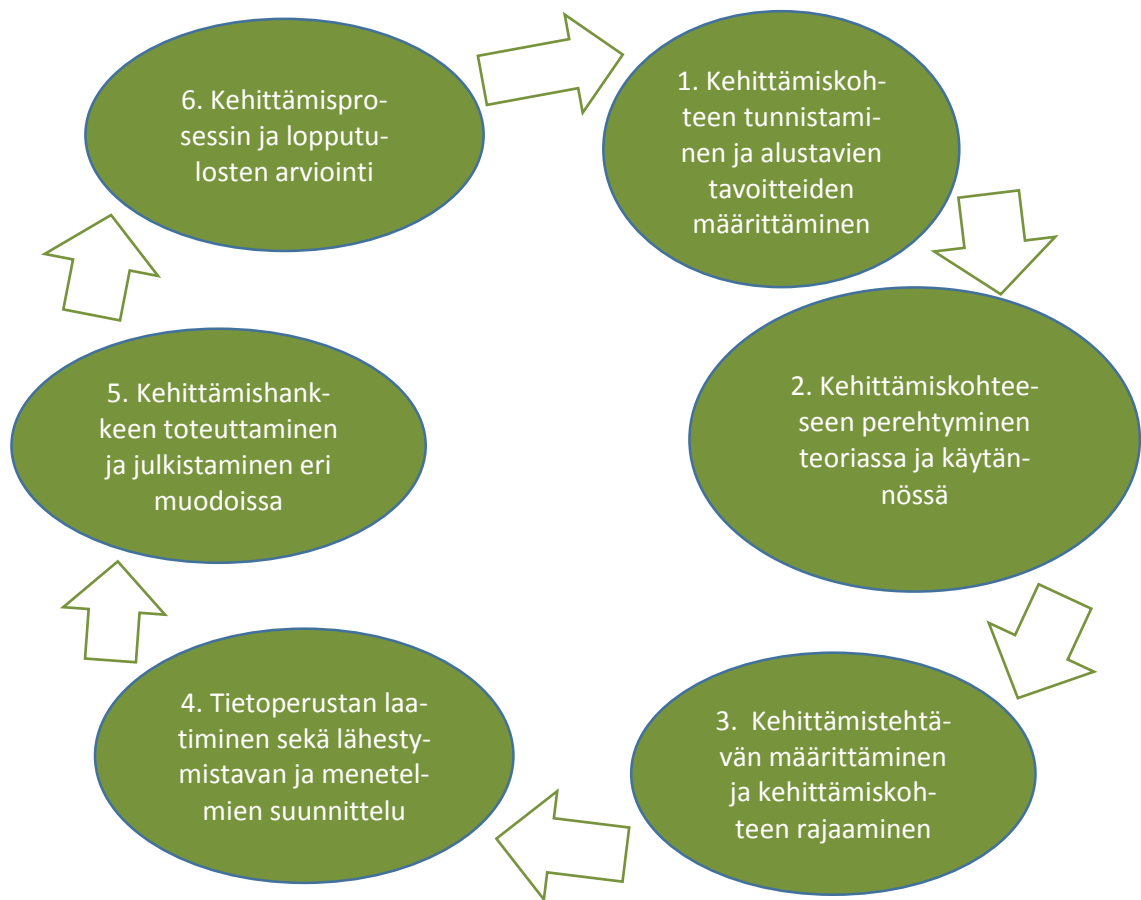
Vilkan ja Airaksisen (2003, 16–17) mukaan toiminnalliselle opinnäytetyölle etsitään usein toimeksiantaja, joka voi tuoda esille tarpeen perehtyä tiettyyn aihealueeseen, jolloin opinnäytetyö saa tavoitteet. Toimeksianto vaikuttaa siis aiheen ja työskentelyn rajaamiseen. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla on mahdollista luoda suhteita ja tuoda esille omaa osaamistaan myös työelämässä. Lisäksi toimeksi annettu opinnäytetyö mahdollistaa opiskelijan tiedon ja taidon yhdistämisen sen hetkiseen työelämän tilanteeseen.

6.2 Kehittämistyön prosessi

Toikon ja Rantasen (2009, 16–17) mukaan kehittämisellä tähdätään muutokseen ja sillä tavoitellaan jotakin tehokkaampaa ja parempaa kuin aiemmat toimintatavat tai -rakenteet. Keskeinen elementti kehittämisessä on tavoitteellisuus. Lähtökohtana kehittämistoiminnassa voivat olla sen hetkisen tilanteen tai toiminnan ongelmat tai toisaalta visio jostakin uudesta.

Kehittämistoiminta voi liittyä yksittäisiin työntekijöihin ja heidän ammatilliseen osaamiseensa, jolloin yleensä tavoitellaan muutosta työnteon menetelmissä tai tavoissa. Kehittäminen voi olla johtajakeskeisesti organisoitua tai toisaalta koko organisaation yhteistä toimintaa. Tällöin työntekijät pääsevät vaikuttamaan omaa työtään koskeviin ratkaisuihin. Kehittäminen voi tapahtua organisaation sisäisenä toimintana tai siinä voidaan hyödyntää ulkoisia konsultteja.

Kehittämistyö on prosessi, jonka tavoitteena on muutos. Tavoitteeseen päästään etenemällä suunnittelun kautta toteutukseen, jota puolestaan seuraa arviointi. Prosessimaisuus auttaa kehittäjää etenemään työssään sujuvasti ja järjestelmällisesti vaiheesta toiseen. Toisinaan prosessin eri vaiheet voivat vaihtaa paikkaa tai ne voivat yhdistyä keskenään. Välillä kehittämistyö voi myös vaatia palautta takaisin edelliseen vaiheeseen. Muutokseen johtava kehittämistyö vie paljon aikaa ja vaiheittainen prosessityöskentely voi helpottaa aikataulussa pysymistä. (Ojasalo ym. 2014, 22–23.)

Kuvio 2. Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi (Ojasalo, Moilanen & Rita-lahti 2014, 24.)

Kuviossa 2 on kuvattu tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi Ojasalon ym. (2014) mukaan. Prosessi lähtee liikkeelle kehittämiskohteen tunnistamisesta ja lisäksi määritellään jo alustavat tavoitteet, jotka johdattavat muutokseen. Kehittämistehtävä ja tavoitteet voivat kuitenkin muuttua myöhemmin, kun aiheeseen on perehdytty tarkemmin. Jo alustavia tavoitteita määrittäessä on keskeistä pohtia, miksi kehittämistyötä tehdään ja mitä se antaa kokonaisuudessaan. Kehittämis-työssä kannattaa hyödyntää myös osallistujien kokemuksia ja hiljaista tietoa. (Ojasalo ym. 2014, 26–28.)

Prosessin toisessa vaiheessa lähdetään etsimään tietoa kehittämiskohteesta. Tiedonhankinnassa kannattaa hyödyntää niin organisaatiolta itseltään saatavaa informaatiota kuin tutkimuskirjallisuutta. Kirjoitetun tiedon lisäksi hyvää tietoa saa

havainnoimalla ja haastatteleamalla kehittämiskohteen kannalta tärkeitä henkilöitä. Käytännön kautta nousee esille oleellista käsitteistöä, joiden ymmärtäminen auttaa kehittäjää etenemään työssään. Tietoa etsiessä kehittäjän kannattaa dokumentoida löytämänsä tieto ja siitä heränneet ajatukset. Lisäksi lähdekriittisyys on tärkeää erityisesti internetlähteitä käytettäessä. (Ojasalo ym. 2014, 28–32.)

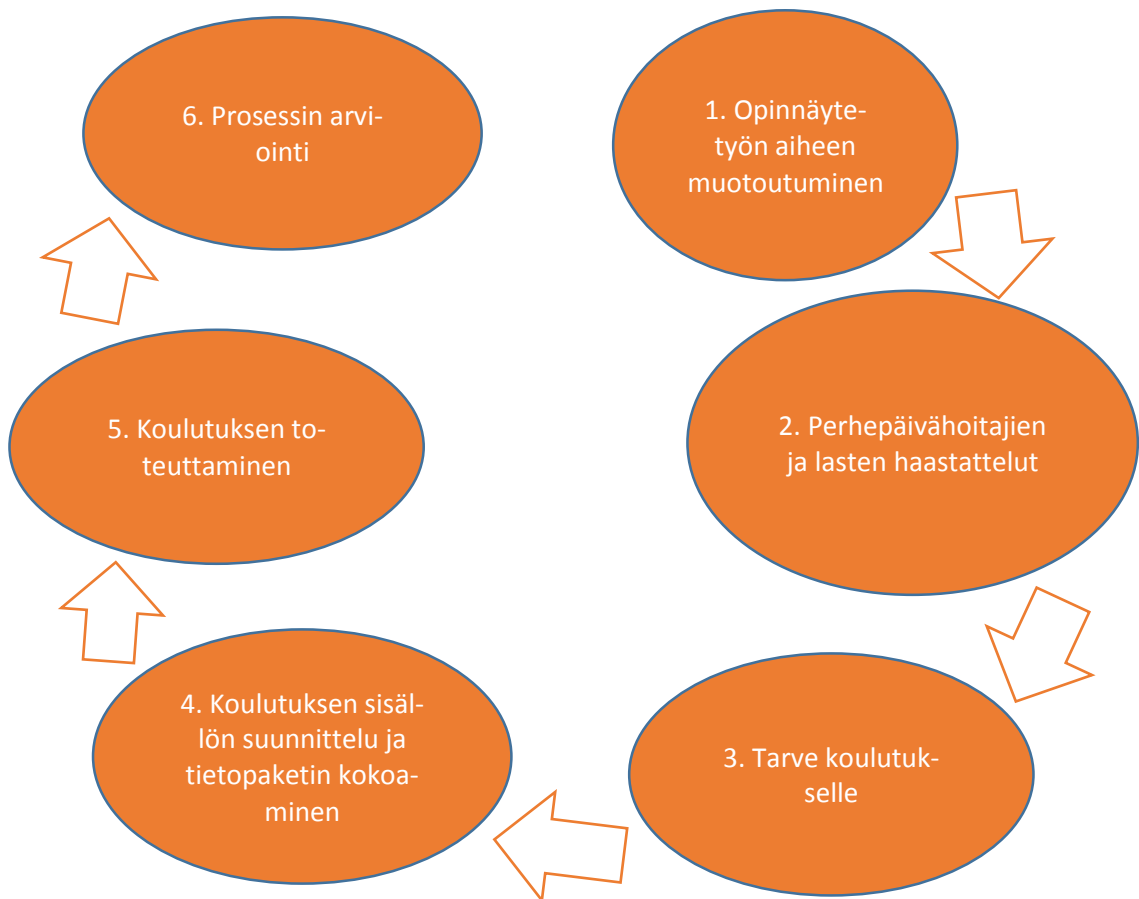
Ojasalon ym. (2014, 32–33) mukaan tiedonhankinnan jälkeen määritellään tarkka kehittämistehtävä. Määritelmässä kuvataan tarkasti, mihin kehittämisellä pyritään. Kehittämistehtävänä voi olla esimerkiksi uuden toimintamallin luominen työyhteisöön. Kehittämiskohteen ja -tehtävän rajaamisessa on tärkeää huomioida käytössä olevat resurssit ja kehittämiselle asetettu aikataulu. Vaikka kehittämistehtävä määritellään jo tässä vaiheessa tarkasti, on mahdollista, että se muuttuu vielä prosessin edetessä. Tällöin määritellään uusi kehittämistehtävä ja tarkastellaan tavoitteita siitä näkökulmasta.

Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin neljännessä vaiheessa aletaan muodostaa tietoperustaa, jossa kootaan kehittämistyön kannalta oleellinen tieto, ja josta muodostuu näin ollen kehittämistyön teoreettinen viitekehys. Siinä esitellään aiheen kannalta keskeiset käsitteet ja kuvataan niiden suhdetta kehittämisen kohteeseen. Kehittämiselle kannattaa valita lähestymistapa, joka auttaa suunnittelussa sekä helpottaa tavoitteiden saavuttamista. Lähestymistapoja on erilaisia, joten jokaiselle kehittämistehtävälle tulee valita niistä sopivin. Lähestymistapoja ovat esimerkiksi toiminta- ja tapaustutkimus. Erilaisten menetelmien avulla kehittämiskohteesta saadaan tarkempaa tietoa. Näitä menetelmiä voivat olla esimerkiksi erilaiset haastattelut, kyselyt ja havainnointi. (Ojasalo ym. 2014, 34–46.)

Raportointi on oleellinen osa kehittämistyötä koko prosessin ajan. Tällöin saadaan tietoa myös kehittämistyön kautta tulevista kokemuksista pelkän loppuraportin sijaan. Kehittämisprosessin viidennessä vaiheessa kehittämistyö toimintoihin toteutetaan ja julkistetaan. Yleisesti kehittämistyön tavoitteena on tuoda esille työpaikoilla olevaa hiljaista tietoa. Arviointia toteutetaan myös koko prosessin ajan, mutta ennen kaikkea se kuuluu tutkimuksellisen kehittämistyön viimeiseen vaiheeseen. Arvioinnin tehtävänä on kuvata kehittämistyön onnistumista eri näkökulmista. (Ojasalo ym. 2014, 46–48.)

6.3 Opinnäytetyön kulku

Kuviossa 3 olemme soveltaneet Ojasalon ym. (2014) tutkimuksellisen kehittämistyön prosessia oman opinnäytetyömme prosessin kuvaukseen. Seuraavaksi avaamme prosessia vaihe vaiheelta.

Kuvio 3. Opinnäytetyön prosessin kulku (mukaillen Ojasalo ym. 2014, 24.)

6.3.1 Opinnäytetyön aiheen muotoutuminen

Opinnäytetyömme toimeksiantaja oli Joensuun kaupunki ja työelämän edustajana toimi Reijolan päiväkodin johtaja, joka on myös Reijolan alueen perhepäivähoidon ohjaaja. Ajatus lasten kuulemisesta perhepäivähoidossa opinnäytetyön

aiheena nousi häneltä. Hän piti aihetta tärkeänä erityisesti siksi, ettei sitä ole juurikaan tutkittu aiemmin. Päiväkodin johtaja näytti meille otteen Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmasta:

Aikuisen herkkyyys lapsen tunteille muodostaa perustan kasvu- ja oppimistapahtumalle. Aikuisen tehtävänä on havainnoida ja kuunnella lasta, antaa lapsen valita itse toimintoja, tutkia, tehdä johtopäätöksiä ja ilmaista ajatuksiaan. (Joensuun kaupunki 2012.)

Tämän ajatuksen tulisi toimia punaisena lankana kaikille varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville, mutta se voi jäädä sivuun arjen rutiinien keskellä. Meidän tehtäväksemme muodostuikin tämän ajatuksen esiin nostaminen perhepäivähoitajien keskuudessa. Tämän pohjalta alustavana tavoitteena oli selvittää perhepäivähoitajien käsityksiä lasten kuulemisesta.

6.3.2 Perhepäivähoitajien ja lasten haastattelut

Kehittämiskohteen selvittyä perehdyimme lasten kuulemista käsittelevään teoriatietoon opinnäytetyön suunnitelmaa kootessa. Lisäksi päätimme haastatella perhepäivähoitajia. Reijolan päiväkodin johtaja lupasikin etsiä meille haastateltavat ottamalla yhteyttä muihin Joensuun alueen perhepäivähoidon ohjaajiin. Lopulta saimme haastateltaviksi neljä perhepäivähoitajaa kahdelta Joensuun eri alueelta. Perhepäivähoitajien haastattelun (liite 3) tavoitteena oli selvittää hoitajien näkemyksiä lasten kuulemisesta.

Saimme haastateltavien perhepäivähoitajien yhteystiedot kyseisten alueiden perhepäivähoidon ohjaajilta ja sovimme haastattelujen ajankohdat ja paikat kunkin hoitajan kanssa puhelimitse. Kahden hoitajan haastattelut toteutimme yksilöhaastatteluina heidän kodeissaan hoitolasten ollessa päiväunilla. Kaksi muuta hoitajaa haastattelimme parihaastatteluna heidän alueensa päiväkodin tiloissa ilt-aikaan. Toimimme näin hoitajien toiveesta. Parihaastattelussa käytimme apuna nauhuria, yksilöhaastattelut hoidimme niin, että toinen meistä haastatteli ja toinen kirjoitti. Kysyimme kultakin hoitajalta suullisesti luvat siihen, että

saamme käyttää haastattelumateriaalia opinnäytetyössämme. Kokosimme jokaisen haastattelun vastaukset samalle paperille niin, että kunkin kysymyksen alla oli kaikkien perhepäivähoitajien vastaukset.

Perhepäivähoitajien mukaan lasten kuuleminen tarkoittaa kuuntelemaan pysähtymistä ja lasten mielipiteiden ja ajatusten huomioimista. Kahden hoitajan vastauksissa korostui lapsen ja hoitajan kahdenkeskisyys. Yksi hoitaja korosti, että lapsen ei välttämättä edes tarvitse sanoa mitään, vaan hoitaja voi kehonkielen perusteella vastata lapsen tarpeisiin. Kysyttäessä, kuinka perhepäivähoitajat toteuttavat lasten kuulemista, vastaukset poikkesivat toisistaan. Yksi korosti lasten keskinäistä neuvottelua sekä toiminnan itsenäistä suunnittelua ja toteutusta. Toinen painotti ymmärretyksi tulemisen tärkeyttä. Parihaastattelussa keskiöön nousivat riitatilanteiden selvittelyt, joissa hoitajat pitivät tärkeänä jokaisen lapsen näkökulman kuulemista erikseen.

Lasten kuulemisen mahdollisuutena perhepäivähoitajat näkivät esimerkiksi sen, että hoitaja oppii tuntemaan lapset hyvin. Lisäksi hiljaisemmat lapset saavat äänensä kuuluviin. Esille nousi myös lapsen itsetunnon vahvistaminen sekä lasten antama välitön palaute. Lasten kuulemiseen liittyvinä haasteina nähtiin hiljaisempien ja niin sanotusti hitaasti lämpenevien lasten ajatusten ja mielipiteiden esiin saaminen. Haasteena pidettiin myös muun kuin sanallisen kanavan löytämistä silloin, kun puhetta ei ole ollenkaan tai se ei ole vielä ymmärrettävää. Yksi hoitaja mainitsi myös lasten päätösvallan rajaamisen: aikuinen määrittelee turvallisuuden ja rajat.

Lasten haastatteluja varten lähetimme vanhemmille hoitajien kautta saatekirjeen (liite 4), jossa pyydettiin lupaa lasten haastatteluun ja vastausten käyttöön opinnäytetyössä. Haastattelimme lapsia (liite 5) aamuaikaan hoitajien kodeissa. Haastattelut toteutettiin piirissä ja haastattelijana toimi pehmonalle. Ensin pehmonallemme keksittiin yhdessä nimi, minkä jälkeen nalle kysyi lasten nimet ja iät. Tämän jälkeen nalle ryhtyi haastattelemaan.

Nallen kysyessä lapsilta, mitä he tykkäävät tehdä, vastaukseksi lapset luettelivat erilaisia leikkejä, pelejä ja leluja. Lempipuuhaa kysyttäessä esiin nousivat muun

muassa autoleikit, keittiöleikit ja majan teko. Kun kysyttiin, onko näitä lasten luettelemia asioita tehty hoidossa, vastaukset olivat myöntäviä. Yhdelle lapselle tuli mieleen, että majoja on joskus tehty, mutta siitä on jo liian pitkä aika. Viimeiseksi lapsilta kysyttiin, mitä he haluaisivat hoidossa tehdä, jos se saisi olla mitä tahansa. Vastaukseksi annettiin pääosin samoja leikkejä kuin aiempiin kysymyksiin.

6.3.3 Tarve koulutukselle

Haastatteluissa kysyimme perhepäivähoitajien toiveita siitä, missä muodossa ja mihin tilanteisiin he haluaisivat lisätietoa lasten kuulemiseen liittyen. Hoitajat toivoivat ulkopuolisen ohjaamaa tilaisuutta aiheesta ja korostivat toisilta oppimisen tärkeyttä sekä käytännön kautta oppimista. Yksittäisinä aiheina perhepäivähoitajat toivoivat lisätietoa lasten riitatilanteiden käsittelystä sekä kuvien käytöstä työssä.

Näiden tarpeiden pohjalta päätimme järjestää perhepäivähoitajille koulutuksen lasten kuulemiseen liittyen. Haastateltavat ehdottivat koulutuksen järjestämistä työkokouksen yhteydessä, jolloin koulutus saavuttaisi haastateltavien lisäksi myös muita perhepäivähoitajia. Työkokous on kerran kuukaudessa järjestettävä tilaisuus, jonne alueen perhepäivähoitajat kokoontuvat ohjaajansa kanssa käymään läpi yhteisiä asioita ja jakamaan kokemuksia. Kysyessämme alueiden ohjaajilta mahdollisuutta koulutuksen järjestämiseen he pitivät ajatusta hyvänä ja aihetta tärkeänä. Saimme vapauden suunnitella koulutuksen sisällön haluamallamme tavalla ja meille luvattiin käytettäväksi koko työkokoukselle varattu kaksi tuntia.

6.3.4 Koulutuksen sisällön suunnittelu ja tietopaketin kokoaminen

Koska perhepäivähoitajat halusivat koulutuksesta käytännönläheisen, suunnitelimme sen sisällön osallistavaksi ja toiminnalliseksi. Valitsimme menetelmiksi Learning Café:n ja draamatyöskentelyn. Opinnoissamme on käytetty molempia

menetelmiä ja olemme todenneet niiden olevan antoisia oppimisen välineitä. Learning Café:n tarkoituksena oli ensinnäkin johdattaa koulutukseen osallistujat päivän aiheeseen sekä pohtia yhdessä lasten kuulemisen käsitettä. Toiseksi tavoitteena oli perhepäivähoitajilla olevan hiljaisen tiedon jakaminen muille hoitajille. Draamatyöskentelyn tehtävänä oli arkisten tilanteiden kautta pohtia ja keskustella lasten kuulemiseen liittyvistä haasteista sekä löytää keinoja lasten tasa-puolisen kuulemisen toteuttamiseksi.

Lisäksi päätimme tehdä koulutuksen tueksi pienen kirjallisen materiaalin (liite 7), jossa käsitellään erityisesti haastatteluissa esille nousseita yksittäisiä aiheita. Tuotoksena syntyi Vinkkejä lasten kuulemiseen -vihkonen jaettavaksi kaikille koulutukseen osallistuneille. Vihkonen sisältää lyhyesti teoriaa lasten kuulemiseen liittyen ja erillisiä teemoja ovat tärppeihin tarttuminen, kuvien käyttö ja riita-tilanteiden käsitteleminen.

Tärppeihin tarttuminen -osiossa halusimme korostaa sitä, että lapset eivät välttämättä kerro suoraan kiinnostuksen kohteistaan, vaan he voivat tuoda niitä esille ohimennen. Lapsi voi esimerkiksi puhua leikkiessään ulkomaanmatkoista tai kertoilla arkipäivän toimintojen lomassa näkemästään televisio-ohjelmasta. Aikuisen tehtävänä on heittäytyä lapsen kanssa pohtimaan tämän esille tuomia asioita ja mahdollisuuksien mukaan huomioida ne toiminnan suunnittelussa. Lasten kiinnostuksen kohteisiin tarttuminen ja niiden toteuttaminen eivät nimittäin vaadi ihmeitä: perhepäivähoitajan kotona voi esimerkiksi leikkiä etelänlomaa tai katsoa maailmaa siilin silmin.

Kuvien käytöstä on hyötyä erityisesti hiljaisempien ja nuorempien lasten kanssa. Kuvaosiossa esittelimme lyhyesti strukturoidun päiväohjelman sekä tunnekorttien käyttöä. Tarkoituksena oli kuvien käytön hyötyjen esille nostaminen. Käsitelimme aihetta kuitenkin hyvin pintapuolisesti, koska Saara Väänänen (2014) on tehnyt opinnäytetyön, joka kertoo kuvien käytöstä perhepäivähoidossa. Mielestämme opinnäytetyö on kattava ja ohjaammekin vihkosessa tutustumaan siihen tarkemmin.

Riitatilanteiden käsittelyä koskevassa osiossa halusimme painottaa lapsen oman pohdinnan tärkeyttä: aikuinen ei anna valmiita ratkaisuja riidan selvittämiseksi, vaan lapsen tulee itse miettiä tapahtunutta ja löytää siihen ratkaisuja. Myös riitatilanteet ovat erittäin tärkeitä oppimistilanteita, sillä ne kehittävät muun muassa neuvottelutaitoja ja lapsen oma-aloitteisuutta. Näiden taitojen kehittymiselle ei kuitenkaan ole tilaa, jos aikuinen antaa aina kaikki ratkaisut valmiiksi. Erityisesti pienempien lasten kohdalla on tärkeää sanoittaa, mitä tilanteessa on tapahtunut. Näin lapsi oppii ymmärtämään oikean ja väärän eron sekä tunnistamaan erilaisia tunteita.

6.3.5 Koulutuksen toteuttaminen

Koulutukset toteutettiin työkokousten yhteydessä ilta-aikaan perhepäivähoitajien työpäivän päätyttyä. Ensimmäisen alueen koulutus pidettiin 12.8.2014 ja siihen osallistui 10 perhepäivähoitajaa sekä perhepäivähoidon ohjaaja. Koulutus järjestettiin Joensuun kaupungin varhaiskasvatus- ja koulutuspalveluiden toimitilojen kokoushuoneessa. 3.9.2014 järjestettiin toisen alueen koulutus, jossa hoitajia oli paikalla 16 ja perhepäivähoidon ohjaajia kaksi. Koulutus toteutettiin kyseisen alueen päiväkodin liikuntasalissa. Molempien koulutusten jälkeen kävimme vielä kahden kesken läpi osallistujien antamat palautteet, sekä refleктоimme illan kulua ja ohjauksemme sujumista.

Aloitimme koulutuksen Learning Café:lla (liite 6). Jaoimme osallistujat kolmeen ryhmään ja annoimme jokaiselle ryhmälle suuret paperit, joissa kussakin oli eri kysymys. Ryhmillä oli noin viisi minuuttia aikaa vastata kuhunkin kysymykseen. Papereita kierrätettiin niin, että jokainen ryhmä vastasi jokaiseen kysymykseen. Lopuksi kävimme vastaukset yhdessä läpi siten, että paperit olivat kaikkien nähtävillä ja toinen meistä luki niissä olevat vastaukset ääneen. Ryhmien toivottiin vielä selittävän vastauksiaan tarkemmin ja muutamat vastaukset herättivätkin keskustelua. Perhepäivähoitajat tarkensivat vastauksiaan kertomalla käytännön esimerkkejä arjestaan kyseisiin teemoihin liittyen.

Ensimmäiseksi kysyttiin, mitä on lasten kuuleminen. Vastauksissa korostui aikuisen läsnäolo ja kuuntelemaan pysähtyminen sekä katsekontakti ja lapsen tasolle laskeutuminen. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että perhepäivähoitaja reagoi lapsen käytökseen ja eleisiin. Perhepäivähoitajan tehtävänä on vastata lapsen kysymyksiin sekä esittää lapselle kysymyksiä. Lisäksi lasten toiveiden huomioiminen sekä valmiiden vaihtoehtojen tarjoaminen toiminnan suunnittelussa oli hoitajien mukaan oleellinen osa lasten kuulemistä. Lapsen kuuleminen on hoitajien mukaan myös lapsen tutustumista sekä hänen toimintansa seuraamista ja havainnointia.

Seuraavaksi perhepäivähoitajilta kysyttiin, mitä he voivat tehdä kuullakseen lasta. Perhepäivähoitajien mukaan tärkeää on laskeutua fyysisesti lapsen tasolle ja katsoa lasta silmiin. Perhepäivähoitajat toivat esille, että kaiken hälinän keskellä olisi tärkeää rauhoittaa tilanne, jotta lapsi saa kertoa asiansa rauhassa. Hoitajan on tärkeää osoittaa aitoa kiinnostusta lapsen asiaa kohtaan ja tarvittaessa paneutua asiaan kahden kesken lapsen kanssa. Hoitaja voi esittää lisäkysymyksiä, jos näyttää, ettei lapsi saa tuotua asiaansa esille.

Keskeistä on kannustaa lasta ilmaisemaan omat tarpeensa. Lasta ei kuitenkaan saa painostaa vaan hänelle on annettava myös omaa tilaa. Lisäksi lapsen eleiden havainnointi ja kuvien käyttö edistää kuulluksi tuleamista erityisesti silloin, kun lapsi ei puhu. Hoitajan läsnäolo koetaan tässäkin kohtaa tärkeäksi ja konkreettisine esimerkkeinä siitä hoitajat mainitsivat lapsen kanssa leikkimisen, syliin ottamisen, halaamisen ja kivun pois puhaltamisen.

Viimeiseksi kysyttiin, kuinka lapset voivat viestiä perhepäivähoitajille omia ajatuksiaan. Vastaukseksi annettiin leikkiminen, puhuminen, ilmeet, eleet, osoittaminen, viittomat, liikkeet ja roolit. Lisäksi mainittiin piirtäminen, maalaaminen, musiikki ja kuvien käyttö. Lapsi voi myös ottaa hoitajaa kädestä ja johdattaa tämän katsomaan jotakin. Hoitajien mukaan lapset viestittävät ajatuksiaan myös tunteiden ja käytöksen kautta, esimerkiksi itkemällä, nauramalla, vaikenemalla tai riemulla.

Seuraavaksi kävimme läpi Vinkkejä lasten kuulemiseen -vihkosen, jonka sisältö on avattu aiemmin luvussa 6.3.4. Jätimme vihkoseen muistiinpanotilaa, johon perhepäivähoitajilla oli mahdollisuus lisätä omia näkemyksiään. Erityisesti osio lasten kuulemisen tärkeydestä herätti perhepäivähoitajissa ajatuksia, joten täydensimme kyseistä osiota heidän näkemyksillään.

Perhepäivähoitajat toivat esille, että luottamussuhde lapsen ja hoitajan välillä kehittyy ja lapsi kokee itsensä tärkeäksi, kun hän kokee tulleen kuulluksi. Kuulemisen ja havainnoinnin kautta voi tulla ilmi myös lapsen kantamia huolia. Perhepäivähoitajien mukaan kuulluksi tulemisen kokemus myös parantaa lapsen viihtyvyyttä, jolloin lapsi tulee hoitoon mielellään. Lisäksi vanhempien huomioiminen edistää lasten kuulemistä, sillä vanhemmat ovat oman lapsensa elämän asiantuntijoita ja heidän tietämystään kannattaa hyödyntää. Lapsen kannalta on tärkeää, että kasvatusta hoitopaikassa ja kotona on yhtenäistä. Vanhemmat voivat myös havaita lapsen mielialasta, kokeeko tämä tulleen hoitopaikassa kuulluksi.

Koulutuksen päätoimintana oli draamatyöskentely. Sovelsimme toiminnassamme simulaatiotyöskentelyä, jota olemme kokeilleet itsekin opintojemme aikana. Pyysimme perhepäivähoitajien joukosta viisi vapaaehtoista osallistumaan caseihin (liite 8), jotka keskittyivät perhepäivähoitajille tuttuihin arkisiin tilanteisiin. Casella tarkoitamme siis käsikirjoitettua tapausta, tilannetta. Siirryimme vapaaehtoisten kanssa hetkeksi toiseen tilaan valmistautumaan.

Molemmissa caseissa oli perhepäivähoitaja ja neljä hoitolasta. Toinen meistä ohjeisti perhepäivähoitajan roolin ja toinen lasten roolit. Näyttelijät saivat keksiä roolilleen nimen ja iän, perhepäivähoitaja myös työuransa pituuden. Valmistautumisen jälkeen ryhmä näytteli tilanteen yleisölle, jota puolestaan pyysimme havainnoimaan esitettyä tilannetta kokonaisvaltaisesti. Esityksen päätyttyä kävimme tilanteen läpi kysymällä ensin roolihahmojen tuntemuksia ja sitten yleisön havainnot tilanteesta.

Ensimmäisessä casessa aamupala on juuri syöty ja pöytä raivattu. Perhepäivähoitaja alkaa kysellä lapsilta, mitä tänään tehtäisiin. Yksi lapsista alkaa kovaan ääneen ehdotella kaikenlaista tekemistä. Hiljaisempi lapsi yrittää sanoa jotakin,

mutta ei saa puheenvuoroa, joten vetäytyy syrjään. Kahden muun lapsen esittäjät saivat itse päättää millaisen roolin ottavat tilanteessa. Casen ideana oli havainnoida, kuinka perhepäivähoitaja huomioi syrjään vetäytyvän lapsen.

Toinen case käsitteli pukemistilannetta, jossa yksi lapsi alkaa kertoa serkkunsa lomamatkasta, eikä etene pukemisessa keskittyessään vain kertomiseen. Myös muut lapset hankaloittavat ulos lähtemistä: toisella on jo ulkovaatteet päällä, mutta vessahätä yllättää. Kolmas on valmis ja alkaa käydä kärsimättömäksi, kun muut eivät edisty ja neljäs pukee oma-aloitteisesti omissa oloissaan. Ideana oli havainnoida, kuinka hoitaja ottautuu matkakertomukseen huomioiden kuitenkin myös muut lapset.

Molemmissa koulutuksissa tilanteiden läpikäynnissä pohdittiin sitä, että hiljaisen lapsen havainnoiminen on yllättävän vaikeaa ja tämä voi jäädä jopa kokonaan huomiotta. Eräs hoitaja totesikin: ”Tuo on muuten ihan totta, että se hiljainen jää monesti kokonaan huomaamatta, jos on joku tuollainen tilanne päällä.” Tämä herätti hoitajat pohtimaan ja keskustelemaan konkreettisista keinoista, joilla hiljaista lasta voisi huomioida paremmin. Viitaten toiseen caseen hoitajat keskustelivat siitä, että oma-aloitteisesti omissa oloissaan pukevalle lapselle voisi antaa positiivista palautetta kuinka hienosti tämä on suoriutunut. Keskustelussa korostui se, ettei tämän palautteen välttämättä tarvitse aina olla kovinkaan suuri ele. Esimerkiksi jo kosketus olkapäälle ja pieni kehu – ”Hienoa, Tiina!” – voi antaa lapselle myönteisen kokemuksen.

Perhepäivähoitajat pohtivat myös vilkkaampien lasten vaikutusta muuhun lapsiryhmään. Vilkkaat lapset vaativat paljon huomiota, mikä todentui ensimmäisessä casessa, jolloin etenkin hiljaisemmat lapset jäivät herkästi syrjään. Keskustelussa heräsi kysymys siitä, miten kaikki lapset saisi huomioitua tasapuolisesti, jos ryhmässä on vilkas lapsi, joka vie kaiken tilan.

Yhteisen pohdinnan tuloksena ensimmäiseksi ratkaisuksi nousi se, että antaa vilkkaan lapsen sanoa sanottavansa ensin. Tähän kuitenkin eräs hoitaja totesi, että joillakin lapsilla on kerrottavaa niin paljon, ettei tällainen menettely toimi. Lisäksi vilkas lapsi niin sanotusti palkitaan, jos hän saa olla aina ensimmäinen.

Perhepäivähoitajien mielestä tärkeää olisikin opetella oman vuoron odottamista, mitä on mahdollista harjoitella käyttäen erilaisia apukeinoja. Perhepäivähoitaja voi ottaa käyttöön esimerkiksi jonkin esineen, joka toimii puheenvuoron antajana hänelle, jolla esine on kädessä. Hoitaja voi myös antaa puheenvuoron sanomalla esimerkiksi: ”se, kenellä on raidalliset sukat, saa kertoa asiansa nyt!”.

Puhuimme työskentelyä läpikäydessämme tärppeihin tarttumisesta ja niiden huomioimisesta toiminnan rakentamisessa. Tämä näyttäytyi toisessa casessa siten, että perhepäivähoitajan tuli huomioida lomareissusta innostunut lapsi. Ratkaisuna tilanteeseen perhepäivähoitajat pohtivat, että hoitaja voisi kehottaa lasta kertomaan lomareissusta lisää myöhemmin, esimerkiksi matkalla kerhoon. Keskeistä tässä on se, että perhepäivähoitaja huomaa lapsen innostuksen. Lisäksi hänen tulee osoittaa olevansa aidosti kiinnostunut asiasta sekä luvata palauttamaan asiaan myöhemmin. Näin lapsi voi kokea tulleen kuulluksi, vaikkei hoitajalla olisikaan aikaa kuunnella juuri siinä hetkessä lapsen kertomusta.

6.3.6 Prosessin arviointi

Prosessin aikana arvioimme opinnäytetyömme eri vaiheita vertailemalla sen hetkistä materiaalia opinnäytetyön tavoitteisiin. Esimerkiksi haastatteluiden jälkeen totesimme lasten haastatteluiden olevan irrallisia suhteessa opinnäytetyömme lopulliseen tarkoitukseen eli koulutuksen järjestämiseen. Näin ollen jätimme lasten haastatteluiden tulokset tässä vaiheessa sivuun ja keskityimme suuntaamaan työskentelymme perhepäivähoitajiin.

Koulutusta suunniteltaessa arvioimme, mitkä menetelmät olisivat tarkoituksenmukaisia, jotta se olisi mahdollisimman hyödyllinen ja antoisa. Tietopakettia koostessa taas arvioimme sitä, millainen tieto tukee koulutuksen sisältöä. Lisäksi otimme tässä huomioon haastateltujen perhepäivähoitajien ilmaisemat tarpeet liittyen kuvien käyttöön ja riitatilanteiden selvittämiseen. Opinnäytetyöprosessin aikana osallistuimme myös lukupiireihin, joissa saimme palautetta sekä kanssaopiskelijoilta että ohjaavilta opettajilta.

Koulutusta ja tietopakettia arvioimme perhepäivähoitajilta kerätyn palautteen sekä omien havaintojemme perusteella. Pyysimme molempien alueiden koulutusten päätteeksi perhepäivähoitajilta palautetta koulutuksesta. Jaoimme kaikille tyhjät paperilaput, joihin pyysimme hoitajia kirjoittamaan vapaamuotoista palautetta ”risuja ja ruusuja” -tyyppisesti. Palautteet annettiin anonymisti. Palaute oli todella positiivista ja aihetta pidettiin tärkeänä: ”Kiitos tärkeän asian muistutuksesta”, ”Tärkeä aihe rennolla otteella”. Monissa palautteissa koulutuksen menetelmiä oli kommentoitu yksityiskohtaisesti: ”Learning Café tyyppinen työskentely mukavaa”, ”Vihkonen hyödyntää illan oppeja”, ”Kivaa oli ryhmätyöt ja draamatielanteiden käyttö”.

Erityisesti draamatyöskentely oli herättänyt ajatuksia ja se oli ollut monille uudenvainainen kokemus: ”Draamanäyttelemine oli mielenkiintoista ja antoi ajatteleminen”. Kaikki eivät kokenee draamaa omaksi jutukseen, mutta siitä huolimatta heidänkin palautteensa oli positiivista. Yleisesti oli koettu, että koulutuksesta sai vinkkejä omaan työhön: ”Jotakin uutta oppia omia tilanteita varten”. Oma osallistuminen ja sen kautta saadut kokemukset oli koettu merkittäviksi tekijöiksi oman oppimisen kannalta: ”Oli hyvä, että saimme osallistua myös itse”, ”Varmasti kaikki sai jotain konkreettista mukana vietäväksi”, ”Oppia oman tekemisen kautta! 😊”.

Koulutuksen aikana pystyi havainnoimaan, että vertaisryhmä oli tärkeä oman osallistumisen kannalta. Kun yksi ilmoittautui vapaaehtoiseksi näyttelijäksi, rohkaistuivat muutkin toimimaan samoin. Havaintojemme sekä saamamme palautteen perusteella tulkitsimme perhepäivähoitajien olleen jopa yllättyneitä siitä, että niin moni innostui osallistumaan: ”Oli hieno nähdä meidän hoitajien heittäytyvän rooleihin, mitä yleensä ei tapahdu”, ”Ja miten kaikki osallistui, mahtava juttu”.

Havainnoinnin perusteella joidenkin perhepäivähoitajien ilmeistä ja eleistä oli pääteltävissä, ettei koulutus saanut heitä innostumaan. Kuitenkaan yksikään palaute ei ollut negatiivinen, eikä yksikään lappu ollut jäänyt tyhjäksi. Ainoastaan yksi palaute erottui positiivisten joukosta: siinä oli pelkkä kysymysmerkki. Tämä jää meidän tulkittavaksemme, emmekä voi kuin arvailla, mitä sillä tarkoitetaan. Keskustelun ja naurun määrästä päätellen koulutus vetosi kuitenkin suurimpaan osaan perhepäivähoitajista.

7 Pohdinta

Arvioimme seuraavaksi koulutusten onnistumista ensinnäkin lasten kuulemisen ja toiseksi oman ammatillisen kasvumme kannalta. Pohdimme myös opinnäytetyöprosessimme varrella vastaan tulleita eettisiä kysymyksiä. Pohdinnan lopuksi esittelemme ideoitamme koulutuksen kehittämiseksi tai eteenpäin viemiseksi.

7.1 Johtopäätökset

Ojasalon ym. (2014) tutkimuksellisen kehittämistyön prosessimalli auttoi meitä jäsentämään omaa kehittämistyötämme. Vaikka malli on suunnattu alun perin liike-elämän ammattilaisille, sitä voi hyvin soveltaa myös sosiaalialalla. Prosessin jakaminen vaiheisiin toi työskentelyllemme loogisuutta, mikä oli hyödyksi erityisesti opinnäytetyöraporttia kirjoittaessa. Joskus kehittämistyössä saattaa joutua palaamaan edellisiin vaiheisiin. Meidän ei tarvinnut tätä tehdä, vaan pystyimme etenemään prosessimallin mukaisesti ilman sen suurempia vaikeuksia. Prosessin alussa opinnäytetyön tarkoituksen ollessa vielä epäselvä tunsimme olomme epävarmoiksi ja tilanteen sekavaksi. Tuntui, ettemme saa mistään otetta eikä meillä ollut selkeitä tavoitteita. Kun päädyimme järjestämään koulutusta lasten kuulemiseen liittyen, oma motivaatiomme kasvoi. Lisäksi saimme varmuutta siitä, että opinnäytetyömme voi tuottaa jotakin tärkeää.

Työskentelymme teoreettisena perustana oli varhaiskasvatuksen laatu. Koulutuksessa pohdittiin perhepäivähoitajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta, mikä on osa lapsen kuulemista. Mielestämme lapsen kuuleminen on yksi tärkeimmistä tekijöistä laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisen kannalta: jos lasta ei kuulla tai hoitajan ja lapsen välillä ei ole toimivaa vuorovaikutusta, kasvatuksen laatu heikkenee. Lapsen kuuleminen on perusta lapsen myönteiselle kehitykselle, erityisesti itsetunnon kannalta. Kun lapselta kysytään mielipidettä, hän kokee olevansa merkityksellinen ja arvokas. Lisäksi lapsi saa rohkeutta olla oma itsensä sekä hänen luottamuksensa omiin näkemyksiin kasvaa.

Lasten kuulemisen käsite herätti paljon keskustelua perhepäivähoitajien keskuudessa. Selvästi heillä oli aiheesta tietoa jo entuudestaan, mikä näkyi erityisesti Learning Cafe -työskentelyssä. Työskentelyssä esille tulleet vastaukset kävivät myös yhteen teorian kanssa, johon olimme perehtyneet. Koimme Learning Café:n menetelmänä toimivaksi. Vaikka keskustelu tuntui välillä hiipuvan, alkoi se aina voimistua uudelleen ryhmien vaihdettua kysymyksiä. Näin ollen perhepäivähoitajat osoittivat, että jokaisella on tietoa ja kokemusta jaettavaksi myös toisille hoitajille.

Perhepäivähoitajat pääsivät jakamaan hiljaista tietoaan myös draamatyöskentelyn päätteeksi. Eräs hoitaja esimerkiksi kysyi konkreettisia keinoja lasten tasavertaiseen huomioimiseen. Kysymys oli suunnattu koulutuksen vetäjille eli meille. Kerroimme toisen alueen koulutuksessa esille tulleesta keinosta, jossa vilkkaan lapsen annetaan kertoa asiansa ensin. Tämä herätti hoitajissa paljon ajatuksia ja he pohtivat vaihtoehtoisia tapoja toimia. Näin ollen perhepäivähoitajat vastasivat alkuperäiseen kysymykseen lopulta itse. Erilaisia keinoja oli lähes yhtä monta kuin hoitajiakin ja sitä kautta hoitajat saivat toisiltaan vinkkejä omaan työhönsä uusista tavoista toimia.

Otimme tietoisien riskien valitessamme draaman yhdeksi menetelmäksi, sillä joillekin voi olla suuri kynnys esiintyä ja heittäytyä. Otimme huomioon mahdollisuuden, ettemme saa esiintyjä caseihin. Varasuunnitelmana oli jättää näyttelemisen pois ja käydä tilanteet läpi keskustelemalla. Perhepäivähoitajat lähtivät kuitenkin innokkaasti mukaan työskentelyyn, mikä yllätti sekä meidät, että itse hoitajat. Riski kannatti siis ottaa, sillä draamatyöskentely osoittautui hyvin antoisaksi. Draamatyöskentelylle varattiin jo etukäteen muita menetelmiä enemmän aikaa, sillä se oli koulutuksemme päätoiminta. Olikin hienoa huomata, kuinka paljon keskustelua lopulta syntyi ja kuinka paljon siihen meni aikaa.

7.2 Luotettavuus ja eettisyys

Ennen lasten haastatteluita kysyimme lasten vanhemmilta luvat (liite 4) haastatteluihin sekä niistä saatujen tietojen käyttämiseen opinnäytetyössä. Perhepäivähoitajilta kysyimme suullisesti luvat heidän haastattelujensa tulosten käyttämiseen opinnäytetyössä. Lasten ja perhepäivähoitajien nimet tai perhepäivähoidon alueet eivät tule opinnäytetyöraportissa esille missään vaiheessa.

Lasten haastatteluiden tulokset jäivät taka-alalle, kun päätimme järjestää koulutuksen perhepäivähoitajille. Jos olisimme päättäneet lähteä viemään kehittämistyötä eteenpäin lasten kanssa, haastatteluiden tuloksilla olisi ollut suurempi merkitys. Tällöin olisimme mahdollisesti haastatelleet heitä lisää ja muutenkin viettäneet aikaa heidän kanssaan. Olisimme voineet esimerkiksi toteuttaa lasten toiveita yhteistyössä perhepäivähoitajien kanssa. Koska kehittämistehtäväksi muotoutui perhepäivähoitajien koulutus, ei tässä opinnäytetyössä ollut enää resursseja lasten kanssa toteutettavalle toiminnalle.

Sopiessamme perhepäivähoitajien kanssa lasten haastatteluiden ajankohtaa, yksi hoitajista sanoi seuraavaa: ”Varautukaa, ettette saa niistä mitään irti.” Jäimme pohtimaan tässä vaiheessa, mistä tällainen ajatus johtuu. Mietimme, että lapset varmaankin ovat hyvin pieniä, minkä vuoksi haastattelemisen voisi olla haastavampaa. Lapset kuitenkin olivat keskenään eri-ikäisiä eikä haastattelussa ilmennyt ongelmia. Lapset olivat puheliaita ja kertoivat mielellään omista asioistaan haastattelija-nallelle.

Voi olla, ettei hoitajalla ollut aiempaa kokemusta siitä, että ulkopuoliset henkilöt tulevat haastattelemaan hoitolapsia. Ehkä hänellä oli kokemus siitä, että lapset ujostelevat vieraita ihmisiä. Totesimme kuitenkin, että oltuamme ennen haastattelua hetken mukana lasten leikeissä lapset ehtivät tottua meihin ja haastattelukin sujui hyvin. Hoitajan sanoma lause olisi voinut aiheuttaa meissä epävarmuutta tai erilaista suhtautumista kyseisiin lapsiin. Emme kuitenkaan antaneet sen vaikuttaa vaan lähdimme haastattelemaan lapsia avoimin mielin ja ilman ennakkoluuloja.

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa kirjoitimme toimeksiantosopimuksen (liite 2) Reijolan päiväkodin johtajan kanssa, joka myös toimi työelämäedustajana opinnäytetyöprosessin ajan. Lisäksi haimme tutkimusluvan (liite 1) Joensuun kaupungilta. Teoriatietoa etsiessämme suhtauduimme lähteisiin kriittisesti ja pyrimme käyttämään erilaisia lähteitä mahdollisimman monipuolisesti. Teorialla pyrimme tukemaan käytännön työtä. Näin käytännön työ osoittaa luotettavuutensa, koska se pohjautuu teoriaan.

7.3 Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu

Alussa koulutus tuntui mahdottomalta järjestää, sillä olimme epävarmoja oman osaamisemme suhteen. Saatuaamme ohjaavilta opettajilta kannustusta päätimme kuitenkin rohkeasti ottaa haasteen vastaan. Lisäksi itsevarmuuttamme lisäsi se, että perhepäivähoidon ohjaajat olivat todella innostuneita koulutuksesta ja aiheesta. Meille annettiin mahdollisuus käyttää koko työkokoukseen varattu aika koulutukselle, mikä vahvasti tunnettamme aiheen tärkeydestä ja toisaalta osoitti luottamusta meihin ja meidän taitoihimme.

Koulutuksen järjestämisen kautta saimme lisää varmuutta ohjaajuuteen. Kumppikaan meistä ei ollut aiemmin ohjannut aikuisryhmää, joten saimme kokemusta myös siitä. Koulutukset sujuivat ennalta odotettua paremmin jännityksestämme huolimatta. Ensimmäisen alueen kokouksen jälkeen tunsimme sen sujuneen erittäin hyvin. Tämä aiheutti paineita toisen alueen koulutuksen järjestämiseen, sillä pelkäsimme, etteivät toisen alueen perhepäivähoitajat ole yhtä aktiivisia ja osallistuvia kuin ensimmäisellä alueella. Ennakko-odotus kumoutui kuitenkin täysin, sillä toisen alueen koulutuksen jälkeen pohdimme sen menneen huomattavasti paremmin kuin ensimmäisen. Toisen alueen koulutuksessa ilmapiiri oli rennompi kuin ensimmäisessä koulutuksessa, mikä vaikutti merkittävästi onnistumisen tunteeseen.

Olemmekin pohtineet, mitkä tekijät vaikuttivat koulutusten ilmapiiriin. Yksi merkittävä tekijä on tila: ensimmäisen alueen koulutus pidettiin kokoushuoneessa, kun

taas toinen koulutus pidettiin päiväkodin liikuntasalissa. Kokoushuoneessa tunnelma oli jäykempi osallistujien istuessa pöydän ympärillä. Liikuntasalissa osallistujat saivat itse valita, istuvatko tuolilla vai lattialla. Salissa ei ollut pöytiä, joten osallistujat asettuivat puolikaareen meihin päin. Jälkimmäisen alueen koulutuksessa oli myös tarjolla työkokouksen järjestäjien puolesta kahvia ja kahvileipää, kun taas ensimmäisessä koulutuksessa ei ollut tarjoilua.

Myös osallistujien määrällä oli vaikutusta ilmapiiriin. Ensimmäisen alueen koulutukseen osallistui kymmenen perhepäivähoitajaa, kun taas toisessa koulutuksessa hoitajia oli kuusitoista. Draamatyöskentelyn caseihin tarvittiin molempiin viisi vapaaehtoista. Ensimmäisessä koulutuksessa puolet ryhmästä osallistui innokkaasti ensimmäiseen caseen, jolloin toiselle puolelle tuli ikään kuin paine osallistua toiseen caseen, vaikei siihen ketään velvoitettukaan. Toisen alueen koulutuksessa ei tullut tätä painetta suuremman ryhmäkoon takia.

Toisen alueen koulutuksessa meillä oli mahdollisuus korjata ensimmäisessä koulutuksessa tekemämme virheet. Jaoimme esimerkiksi ohjausvastuuta tarkemmin toisessa koulutuksessa, jolloin päällekkäin puhumiselta vältyttiin. Lisäksi kannustimme Learning Café:n ryhmiä tarkentamaan vastauksiaan enemmän, sillä ensimmäisessä koulutuksessa Learning Café:sta herännyt keskustelu oli melko vähäistä. Kokoavasti voisi sanoa, että ensimmäisen alueen koulutus meni hyvin ja kokemamme perusteella meillä oli mahdollisuus kehittää omaa toimintaamme toista koulutusta varten. Näin myös teimme, ja toisen alueen koulutus sujuikin vielä edellistä paremmin.

7.4 Jatkokehittämisideat

Pidimme koulutuksen kahden alueen perhepäivähoitajille Joensuussa. Koulutusta voisi hyödyntää myös muilla alueilla, koska kuten edellä olemme maininneet, lasten kuuleminen on erittäin tärkeä aihe. Aihe on aina ajankohtainen ja siitä olisi hyvä muistuttaa kaikkia varhaiskasvatuksen parissa työskenteleviä, joten koulutusta voisi käyttää myös muualla varhaiskasvatuksen kentällä kuin perhepäivähoidossa.

Palautteen ja näkemämme perusteella koemme, että koulutuksessa käytetyt menetelmät ovat tehokkaita oppimisen välineitä. Koulutuksen runkoa voisi käyttää myös muihin aiheisiin liittyen. Lasten kuulemisen sijaan aiheena voisi olla esimerkiksi kasvatuskumppanuus perhepäivähoidossa. Learning café -kysymyksillä kartoitettaisiin perhepäivähoitajien näkemyksiä kasvatuskumppanuudesta ja sen hyödyistä. Tietopaketti olisi koottu liittyen kasvatuskumppanuuden teorian tietoon. Caset voisivat koskea tilanteita, joissa perhepäivähoitaja ja vanhemmat kohtaavat ja niissä käsiteltäisiin lapsen kasvatukseen liittyviä asioita.

Lähteet

- Ahokas, J. & Jääskeläinen, P. 2007. ”Raidallinen sateenvarjo ja mörrimöykkyjäkin” – Lapset perhepäivähoitoympäristönsä arvioijina ja kehittäjinä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Alho-Kivi, H. 2004. Perhepäivähoidon mahdollisuudet erityisvarhaiskasvatuksessa. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H. 2004. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi, 223–232.
- Asetus lasten päivähoidosta 1973/239.
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, H. 2005. Draamakasvatus – opetusta, taidetta ja tutkimista! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Heinämäki, L. 2002. Kotiäidistä kasvattajaksi – Perhepäivähoitajan ammatin ja koulutuksen kehittyminen. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 38–60.
- Hiissa, T. 2010. Lapsilähtöistä kasvatusta rakentamassa – Tapaustutkimus kahdesta päiväkodista. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81895/gradu04530.pdf?sequence=1>. 18.3.2014.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hujala, E. & Fonsén, E. 2012. Varhaiskasvatuksen laadunarviointi ja pedagoginen kehittäminen. Teoksessa Hujala E. & Turja, L. 2012. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 312–327.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2010. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.
- Joensuun kaupunki. 2012. Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. <http://www.joensuu.fi/documents/11127/58109/Joensuun+kaupungin+varhaiskasvatussuunnitelma.pdf/960d25ef-d73c-4dd5-90d7-6ce41aa18987>. 7.2.2014.
- Karila, K. 2013. Ammattilaissukupolvet varhaiskasvatuksen pedagogiikan toteuttajina ja kehittäjinä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Laaksonen, S, Koskinen, S. & Salminen, L. 2011. Monien mahdollisuuksien learning café. Teoksessa Junnila, R., Koskinen, S., Stolt, M. & Salminen, L. (toim.) Näyttöön perustuva opettaminen ja ohjaaminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja. A:62/2011, 38–49.
- Nummenmaa, A.R. 2001. Tulkinnallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–39.

- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät – uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Parrila, S. 2002. Laadunhallinta perhepäivähoidon kehittämisen lähtökohtana. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 198–229.
- Rasku-Puttonen, H. 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Alasuutari, M., Karila, K., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 111–125.
- Roberts-Holmes, G. 2011. Doing Your Early Years Research Project. A step-by-step guide. London: SAGE Publications Ltd.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset valtio-, kunta- ja yksityissektorilla. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3525.pdf&title=Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_kelpoisuusvaatimukset_fi.pdf. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:18. 15.9.2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007b. Perhepäivähoidon kehittämisen suuntia. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3854.pdf&title=Perhepaivahoidon_kehittamisen_suuntia_fi.pdf. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:5. 15.9.2014.
- Stakes. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 7–11. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>. 7.2.2014.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.
- Turja, L. 2004. Lapset laadun määrittäjänä ja arvioijina. Teoksessa Kupila, P. (toim.) Arvioidaan yhdessä – näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammi, 9–29.
- Turtiainen, P. 2001. Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koulu-
laisten haastattelut. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2001:2.
- Viitala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampere University Press.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Väänänen, S. 2014. Kuvien kanssa päivähoitossa. Opaskirjanen lapsille ja aikuisille. Karelia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/77614/Vaananen_Saara.pdf?sequence=1. 17.9.2014

Tutkimuslupa

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: Lasten kuuleminen perhepäivähoitossa
Miten se näyttäytyy ja miten sitä voisi kehittää?

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö:

Toimeksiantaja Reijolan päiväkot, toteutus perhepäivähoito

Tutkimuksen:

a) kohde/kohdejoukko: Neljä (4) perhepäivähoitajaa [REDACTED]

b) aineiston keruumenetelmä: Haastattelut

c) aineiston keruun ajankohta: Toukokuu →

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Heli Makkonen

Kirsi Lindlöf

Työelämäohjaaja:

Lea Lasaroff

22. 4. 2014

Päivi Kiviniemi
Päivähoidon johtaja

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
 - toimeksiantosopimus

Toimeksiantosopimus

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Toimeksiantaja	
Organisaation nimi:	JOENSUUN KAUPUNKI / PERHEPÄIVÄHOITO
Toimeksiantajan edustaja:	LEA LASAROFF VS. PERHEPÄIVÄHOITTOOHJAAJA
Osoite:	TIEDONPOLKU 7 40330 REIJOLA
Puhelinnumero:	050 5495151
Sähköposti:	lea.lasaroff@jns.fi
Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	1101315 Niina Hiltunen / 1101297 Hanna Kompula
Puhelinnumero:	[REDACTED]
Sähköposti:	Niina.Hiltunen@edu.karelia.fi / Hanna.Kompula@edu.karelia.fi
Toimeksiannon kuvaus	
Aihe	Lasten kuuleminen perhepäivähoitossa
Toteutusmuoto	toiminnallinen opinnäytetyö
Aikataulu	Toukokuu →
Kustannusarvio ja kustannusvastuu	-
Toimeksiantajan sitoumukset	
Toimeksiantajalta lupa osallistaa perhepäivähoitajat, ohjaa opiskelijoita tarvittaessa	
Opiskelijan sitoumukset	
Hankkii tarvittavat luvat. Noudattaa salassapitovelvollisuutta. Materiaali toimeksiantajalle	
Opinnäytetyön ohjaus Karelia-amk:ssa	
Ohjaaja(t):	Heli Makkonen ja Kirsi Lindlöf
Opinnäytetyön julkisuus	
Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se voidaan julkaista Theseus-verkkokirjastossa.	
Allekirjoitukset	
Päiväys	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys
17.4.2014	 NIINA HILTUNEN HANNA KOMPULA
Päiväys	Toimeksiantajan edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys
17.4.2014	 LEA LASAROFF Päivi Luksi
Päiväys	Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus ja nimenselvennys
23.9.14	 Kirsi Lindlöf

Haastattelurunko, perhepäivähoitajat

- Mitä sinun mielestäsi tarkoittaa lasten kuuleminen?
- Millä tavalla sinä toteutat sitä?
- Mitä mahdollisuuksia lasten kuulemiseen liittyy?
- Mitä haasteita lasten kuulemiseen liittyy?
- Kaipaisitko lisää keinoja lasten kuulemisen toteuttamiseen?
 - Millaisia?
 - Mihin tilanteisiin?
- Missä muodossa haluaisit saada näitä keinoja?

Lupa lasten haastatteluun vanhemmilta

Hei vanhemmat!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Karelia-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä liittyen lasten kuulemiseen perhepäivähoidossa. Olemme jo haastatelleet perhepäivähoitajaa ja haluaisimme toteuttaa toimintaa myös lasten kanssa. Toiminta voi olla esimerkiksi haastattelua, toimintatuokioita sekä lasten havainnointia. Aineistoa käytetään opinnäytetyöhömmä niin, että lasten henkilöllisyydet eivät ole tunnistettavissa.

Ystävällisin terveisin

Niina Hiltunen, 040xxxxxxx

Hanna Komppula, 050xxxxxxx

Lapseni _____

saa osallistua opinnäytetyöhön liittyvään toimintaan.

Kyllä

Ei

Vanhemman allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelurunko, lapset

Haastattelijana toimii pehmolelu, joka kertoo ensin itsestään. Sitten pehmolelu pyytää lapsia esittelemään itsensä yksi kerrallaan. Pehmolelu haastattelee ja antaa puheenvuorot.

- Mitä tykkäät tehdä?
- Mikä on lempipuuhaasi?
- Onko näitä tehty perhepäivähoidossa?
- Jos saisit päättää, mitä perhepäivähoidossa tehdään, mitä se olisi? Saa sanoa ihan mitä vain, vaikka tuntuisi hullultakin!
- Onko mielessä vielä joku juttu, minkä haluaisit kertoa?

Learning cafe

Kysymys 1. Mitä on lasten kuuleminen?

Työkokous 1

- Pysähdytään kuulemaan, mitä lapsella on asiaa.
- Ollaan läsnä ja kuunnellaan.
- Havainnointia → ilmeet ja eleet.
- Lapsen vaikuttaminen, esim. valinta.
- Reagointi lapsen käytökseen, esim. itku.
- Lapsen toiveiden huomioiminen.

Työkokous 2

- Aidosti läsnä (katsekontakti, lasten tasolla)
- Vastataan ja kysellään
- Ilmeet/eleet, otetaan huomioon
- Tarjotaan vaihtoehtoja
- Tutustuu lapseen kunnolla
- Seurataan ja havainnoidaan lasta

Kysymys 2. Mitä sinä voit tehdä kuullaksesi lasta?

Työkokous 1

- Laskeudun lapsen tasolle.
- Kuuntelen ja katson silmiin.
- Annan lapsen kertoa rauhassa.
- Tutkia lapsen elekieltä, jos lapsi ei puhu.
- Voin tehdä apukysymyksiä, jos huomaan, ettei lapsi saa ilmaistua itseään tarpeeksi.
- Olen aidosti läsnä → otan lapsen syliin, halaan, puhallan kivun pois.
- Olen kiinnostunut lapsen asiasta

Työkokous 2

- ”Hiljaisuus”
- Katsekontakti → lähellä lasta
- Kannustaa lasta ilmaisemaan tarpeet
- Kuvat
- Leikin kautta
- Aikaa, rauhaa, ”omaa tilaa” (ei painostusta)
- Kahden keskinen aika
- Tutustuminen lapseen

Kysymys 3. Millä eri tavoin lapsi voi viestiä sinulle omia ajatuksiaan?*Työkokous 1*

- Leikillä.
- Puhumalla.
- Ilmeillä.
- Eleillä (töniminen, pureminen, halailu).
- Osoittamalla.
- Ottaa kädestä ja vie ”kohteeseen”.
- Tunteilla → itku, nauru, vaikenemalla, riehumalla.
- Piirtämällä/maalaamalla.

Työkokous 2

- Puhe, viittomat
- Ilmeet, eleet
- Liikkeet
- Roolit
- Käytös
- Piirtäminen
- Kuvat (PCS-kuvat)
- Leikki
- Laulu/musiikki

Vinkkejä lasten kuulemiseen -vihkonen

"Viime kädessä lapsen kuuleminen on kiinni aikuisten halusta ja herkkyydestä kuulla lasta." - Pirjo Turtiainen

*"Lapsen kuulemista voikin olla välillä nimenomaan se, ettei lapsen aina tarvitse olla aktiivinen ja osallistuva."
- Pirjo Turtiainen*

VINKKEJÄ LASTEN KUULEMISEEN

Niina Hiltunen & Hanna Komppula

*"Jos lapsen kuulemisella halutaan edistää lasten hyvinvointia, päivittäinen kuuntelu on silloin ensiarvoisen tärkeää."
- Pirjo Turtiainen*

*"Lasten aktiivisuuden tukeminen edellyttää aikuiselta kykyä antaa tilaa ja pysytellä itse riittävästi taustalla."
- Helena Rasku-Puttonen*

LAPSEN KUULEMINEN

Mitä se on?

MITÄ LAPSI HALUAA?

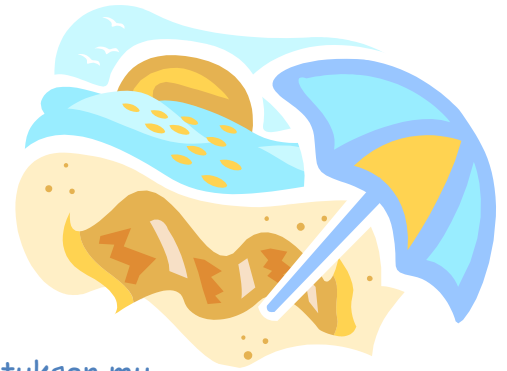
Tärppeihin tarttuminen

- "Minä tykkään käydä metsässä"
- "Haluaisin lähteä ulkomaille"
- "Eläimet on ihania"
- Lapsi tykkää tutkia, hyppiä, kulkea laatoituksen mukaan...
 - Miten nämä otetaan huomioon?

➔ Toimintaa lasten kiinnostuksen mukaan, esimerkiksi:

- luontoretket
- eri kulttuureihin tutustumista, lomaleikit (ruuat, musiikki, pukeutuminen...)
- maailman katselu jonkin eläimen näkökulmasta, eläinleikit
- seikkailu-/tempurata

Lasten kiinnostuksen kohteisiin tarttuminen ja niiden toteuttaminen eivät välttämättä vaadi ihmeitä: Perhepäivähoitajan kotona voi esimerkiksi leikkiä etelän lomaa tai katsoa maailmaa siilin silmin. Mielikuvitusta ja heittäytymistä peliin niin hyvä tulee!

Kuvien käyttö - erityisesti hiljaisempien ja pienten lasten kanssa

“Kuvallisen materiaalin käytöllä voidaan helpottaa lapsen osallistumista silloin, kun puhetta ei vielä ole.” - Outi Halenius

- Päiväohjelma tuo struktuuria arkeen ja lapsi näkee, mitä seuraavaksi tapahtuu.
- Tunnekorteilla lapsi voi oppia ilmaisemaan tunteuksiaan ja ajatuksiinsa. Lisäksi lapsi oppii nimeämään erilaisia tunteita.
- Lapsi voi kuvien avulla ilmaista toiveitaan tai päättää toiminnasta. Jos lapsi ei osaa valita, annetaan muutama vaihtoehto.

Keskiviikko

MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU

Retki

Riitatilanteiden käsittely

- Rauhoitetaan tilanne ensin
- Tärkeää käsitellä heti tilanteessa, ei jälkikäteen.
- Kaikkien riidan osapuolten näkemykset esille - jokaista kuullaan tasapuolisesti
- Erityisesti pienten lasten kohdalla sanoitetaan tilanne selkeästi, jotta he oppivat ymmärtämään, mistä tilanteessa on kyse.
- Neuvotellaan lasten kanssa: "Mitä nyt pitäisi tehdä, miten riita sovi-taan?" - ei anneta valmista ratkaisua, vaan lasten tulee itse pohtia, miten tilanne ratkaistaan. Näin tuetaan oma-aloitteisuutta ja neuvot-telutaitojen kehittymistä.
- Keskustellaan vielä, mitä jatkossa tehdään, ettei samanlaista riitaa syntyisi uudestaan.

KATSO LISÄTIETOA:

Cacciatore Raisa, Korteniemi-Poikela Erja & Huovinen Maarit. 2009. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa.

Halenius Outi. 2012. Kuvallisen materiaalin pedagoginen käyttö päiväkodissa. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/35511/kuvallis.pdf?sequence=1>

Hujala Eeva, Puroila, Anna-Maija, Parrila Sanna & Nivala Veijo. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen.

Joensuun kaupunki. 2013. Kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. http://www.joensuu.fi/documents/11127/58109/Kiusaamisen_ehk%C3%A4isy.pdf/d78ef21f-7055-4d7b-b20e-6d28cb01ead3

Karila Kirsti, Alasuutari Maarit, Hännikäinen Maritta, Nummenmaa Anna Raija & Rasku-Puttonen Helena. 2006. Kasvatusvuorovaikutus.

Papunet. <http://papunet.net/>

Turtiainen Pirjo. 2001. Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koululaisten haastattelut.

Väänänen, Saara. 2014. Kuvien kanssa päivähoidossa. Opaskirjanen lapsille ja aikuisille. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/77614/Vaananen_Saara.pdf?sequence=1

Draamatyöskentely

Case 1

- 1 perhepäivähoitaja ja 4 lasta
- Yksi lapsista todella kova puhumaan, ”päällepäsmäri”
- Yksi lapsista hiljainen
- Kaksi muuta saavat itse luoda roolinsa
- Keksivät hahmoilleen nimet ja iät, hoitaja myös keksii, kuinka kauan ollut perhepäivähoitaja, tunnetila

Ohjeistus hoitajalle:

Aamupala on syöty ja raivattu. Perhepäivähoitaja kysyy lapsilta, mitä tänään tehtäisiin.

Ohjeistus lapsille:

Yksi lapsista alkaa höpöttelemään kovasti ja ehdottelee innoissaan erilaisia juttuja. Hiljainen lapsi yrittää sanoa jotakin, ei saa kuitenkaan puheenvuoroa ja vetäytyy syrjään.

Kun case ohi, rooleista irtautuminen

Kysymyksiä purkuun:

- Miltä roolihahmosta tuntui tilanteessa
- Yleisön havainnot hoitajan toiminnasta
- Mitä hyvää hoitajan toiminnassa oli?
- Havainnot lasten toiminnasta?
- Mitä kehitettävää tilanteessa olisi?

Case 2

1pph ja 4 lasta

- Yksi lapsista rupeaa selittämään matkasta, eikä onnistu pukeutumaan samaan aikaan
- Yksi on juuri saanut puettua, kun ilmoittaa, että on vessahätä
- Yksi odottelee ja alkaa olla kärsimätön, kun muut eivät edisty
- Yksi pukee oma-aloitteisesti ja on omissa oloissaan.
- Kaikki keksivät nimet itselleen, isompia lapsia nyt
- Hoitaja saa myös miettiä oman tunnetilan

Pukeutumistilanne: Perhepäivähoitaja on lasten kanssa pukemassa. On tullut vähän kiire, kun on sovittu yhteinen meno. Yksi lapsista alkaa kertoa serkkunsa lomareissusta ja haaveilee itsekin pääsevänsä joskus matkalle.

Kysymyksiä purkuun:

- Miltä roolihahmosta tuntui tilanteessa
- Yleisön havainnot hoitajan toiminnasta
- Mitä hyvää hoitajan toiminnassa oli?
- Havainnot lasten toiminnasta?
- Mitä kehitettävää tilanteessa olisi?

MILTÄ TÄLLAINEN TYÖSKENTELY TUNTUI?